

Olga Wasiuta*

Zagrożenia nuklearne i „teoria szaleńca” w rosyjskiej retoryce wojennej

Nuclear threats and “madman theory” in the rhetoric of russian war

Abstract: The purpose of this article is to analyze the “madman theory”, a name coined by U.S. President Richard Nixon, in the rhetoric of russian war, especially after the events of 24th February 2022. According to the given theory, the leader cultivates the image of madness in order to lend credibility to his threats to use nuclear weapons and make his enemies think twice before they adopt any decision. With the russian invasion of Ukraine, the theory of the madman has been rediscovered and is again being used to explain the increasingly unpredictable behavior of russian President Vladimir Putin, who on February 27, 2022, ordered his defense minister and chief of general staff to initiate special combat tasks by nuclear deterrence units. This behavior by Putin is reminiscent of what has been described as the madman theory of foreign policy – giving the sense that someone is capable of anything if they cannot bring the war to an end the way they want.

Keywords: madman theory, Russia, nuclear intimidation, nuclear capabilities, madman theory of russian diplomacy in Europe

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza „teorii szaleńca” – teorii politycznej powszechnie kojarzonej z polityką zagraniczną prezydenta USA Richarda Nixona – w rosyjskiej retoryce wojennej, szczególnie po 24 lutego 2022 r. Zgodnie z tą teorią przywódca kultywuje obraz szaleństwa, aby uwiarygodnić swoje groźby wykorzystania broni atomowej i skłonić wrogów do dwukrotnego zastanowienia się przed podjęciem jakiejś decyzji. Wraz z rosyjską inwazją na Ukrainę teoria szaleńca została przypomniana i ponownie jest stosowana do wyjaśniania coraz bardziej nieobliczalnego zachowania rosyjskiego prezydenta Władimira Putina, który 27 lutego 2022 r. nakazał swojemu ministrowi obrony i szefowi sztabu generalnego zainicjowanie specjalnych zadań bojowych przez jednostki odstraszania nuklearnego. Takie zachowanie Putina przywodzi na myśl to, co zostało opisane w polityce zagranicznej jako teoria szaleńca – poczucie, że ktoś jest zdolny do wszystkiego, jeśli nie może doprowadzić wojny do końca tak, jak chce.

Słowa kluczowe: teoria szaleńca, Rosja, zastraszanie nuklearne, zdolności nuklearne, teoria szaleńca rosyjskiej dyplomacji w Europie

* Olga Wasiuta – prof. dr hab., Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0481-1567>.

Wstęp

Wraz z początkiem wojny Rosji przeciwko Ukrainie aktywizowała się teoria szaleńca – sformułowana przez prezydenta USA Richarda Nixona na końcowym etapie wojny wietnamskiej, który poinstruował Henry Kissingera, by poinformował ZSRR, że Stany Zjednoczone są gotowe nawet zrzucić bombę atomową na Wietnam Północny, jeśli jest to konieczne dla ochrony interesów narodowych Ameryki¹. „Im bardziej lekkomyślni się wydajemy, tym lepiej, ponieważ pod koniec dnia próbujemy przekonać ich, że jesteśmy gotowi iść na całość” – powiedział Henry Kissinger Nixonowi w kwietniu 1972 r.² Polityka ta weszła do historii dyplomacji jako teoria szaleńca, zgodnie z którą przywódca kulturuje obraz własnego szaleństwa, aby uwiarygodnić swoje groźby i skłonić wrogów do dwukrotnego zastanowienia się przed podjęciem jakiejś decyzji. Rosja współczesna stała się wyznawcą amerykańskiej teorii. Publiczne przyznanie Władimira Putina, że Moskwa była gotowa użyć broni jądrowej dla powodzenia operacji nielegalnej okupacji Krymu, jest niemal bezpośrednim cytatem Nixona.

W ciągu ostatniej dekady zachodnie rządy wydały miliardy dolarów na walkę z rosyjską dezinformacją: od konferencji, przez badania naukowe, po niezliczone inicjatywy weryfikujące fakty i obalające mity, mające na celu demaskowanie i wyjaśnianie kłamstw Kremla. Ale pomimo tych wszystkich wysiłków tym, co najbardziej regularnie i najbardziej niezawodnie podważa rosyjską dezinformację, jest w rzeczywistości sama Rosja.

Równoległa rzeczywistość, którą Kreml zbudował dla siebie i milionów Rosjan, jest niechlujna i dziurawa. Podczas świętowania Dnia Zwycięstwa 9 maja 2022 r. Władimir Putin pochwalił Rosjan za „prewencyjne odparcie agresji” ze strony Zachodu i przekonywał, że Moskwa nie miała innego wyjścia, jak tylko rozpocząć wojnę przeciwko Ukrainie³. Fałszywie zapewniał, że Kijów szukał broni jądrowej i na-

1 https://zn.ua/ukr/international/rada-yevropi-i-bozhevilniy-266647_.html [15.05.2022]. R.D. Schulzinger, *Henry Kissinger. Doctor of diplomacy*, New York 1989.

2 F. Hill, C.G. Gaddy, *Mr. Putin. Operative in the Kremlin*, Washington 2015, s. 13; Д. Кулеба, *Рада Європи і «божевільний»* [D. Kuleba, *Rada Yevropy i „bozhevil'nyy”*], 19.01.2018.

3 *Путін на параді в Москві заявив, що вторгнення в Україну було «запобіжним ударом»* [Putin na paradі v Moskvi заявив, shcho vtorhennnya v Ukrainu bulo „zapobizhnym udarom”], 09.05.2022, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-9-travnia/31840869.html> [15.05.2022].

kreślił paralele między walką Armii Czerwonej z wojskami nazistowskimi a siłami rosyjskimi, które obecnie walczą w Ukrainie.

Następnie 11 maja 2022 r. przewodniczący rosyjskiej Dumy, Wia-czesław Wołodin, ogłosił, że prawdziwym planem Waszyngtonu było wywiezienie całego zboża z Ukrainy i zorganizowanie kolejnego Hołodomoru⁴, odnosząc się do głodu, który zabił miliony Ukraińców w latach 30. XX w.⁵

Gdy tylko Rosja zaczęła wojnę przeciwko Ukrainie, Putin w przemówieniu ogłaszającym swoją decyzję o inwazji na Ukrainę groził każdemu krajowi, który „spróbuje stanąć na naszej drodze lub tym bardziej stworzyć zagrożenie dla naszego kraju i naszego narodu” z konsekwencjami „takimi, jakich nigdy nie widzieliście w całej swojej historii”⁶. Oświadczenie Putina prawdopodobnie miało na celu wzmocnienie jego wcześniejszych domniemych gróźb, które wyrażenie miały na celu powstrzymanie wszelkiej ingerencji militarnej w jego atak na Ukrainę, państwo nieposiadające broni jądrowej.

Groźba Putina jest bezprecedensowa w erze postzimnowojennej i nie do zaakceptowania. Nie było żadnego przypadku, w którym amerykański lub rosyjski przywódca podniósł poziom alarmowy swoich sił nuklearnych w środku kryzysu, aby spróbować wymusić zachowanie drugiej strony.

W trakcie katastrofalnej napaści militarnej na Ukrainę prezydent Rosji 27 lutego 2022 r. otwarcie oświadczył, że nakazał swojemu ministrowi obrony i szefowi sztabu generalnego zainicjowanie specjalnych zadań bojowych przez jednostki odstraszenia nuklearnego, nakazał rosyjskim siłom nuklearnym przejście do wyższego stanu gotowości

- 4 В. Володин, Байден и Зеленский войдут в историю как президенты, устроившие голодомор [V. Volodyn, Bayden i Zelenskyi voydut v istoriyu kak prezidenty, ustroivshye holodomor], 28.05.2022, [http://duma.gov.ru/news/54441/http://duma.gov.ru/news/54441/\[07.07.2022\]](http://duma.gov.ru/news/54441/http://duma.gov.ru/news/54441/[07.07.2022]); Володин заявил, что США пытаются вернуть вложенные в Украину средства, устраивая голодомор [Volodyn zayavil, chto SSHA pytayutsya vernut' vlozhennyye v Ukrainu sredstva, ustrayvaya holodomor], 11.05.2022, https://tass.ru/politika/14594311?utm_source=ru [07.07.2022].
- 5 O. Wasiuta, *The crime of genocide in Ukraine (1932-1933)*, [w:] *The Concept of Genocide in International Criminal Law Developments after Lemkin*, M. Odello, P. Łubiński (eds.), London 2020, s. 16-36.
- 6 M. Jankowicz, *Putin threatens West with “consequences greater than any you have faced in history” if it intervenes in his invasion of Ukraine*, 24.02.2022, <https://www.businessinsider.com/putin-threatens-worst-ever-consequences-if-west-intervenes-in-ukraine-2022-2?IR=T> [17.07.2022]; A. Buncombe, *Ukraine: Putin declares war and warns foreign powers of unprecedented “consequences” if they interfere*, 24.02.2022, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/putin-russia-ukraine-military-invade-b2022046.html> [17.07.2022].

„specjalnego reżimu służby bojowej”, niepotrzebnie eskalując i tak już niebezpieczną decyzję o inwazji na inny suwerenny naród. Później powiedział, że nie ma zamiaru używać broni jądrowej „na obecnym etapie”⁷. Niektórzy interpretują to w ten sposób, że chociaż Rosja nie planuje obecnie żadnych ataków nuklearnych, może użyć broni jądrowej, jeśli wojna nie potoczy się tak, jak ma nadzieję.

Putin zaostrzył również napięcie między Rosją a państwami członkowskimi NATO, zwiększył ryzyko konfliktu w innych częściach kontynentu europejskiego oraz zaprzepaścił przeszły i potencjalny przyszły postęp w zakresie nierozprzestrzeniania broni jądrowej i rozbrojenia.

Niektórzy wcześniejsi stratedzy nuklearni, jak Daniel Ellsberg⁸ i Thomas Schelling⁹, argumentowali, że potencjalnym rozwiązaniem tego problemu jest przekonanie liderów adwersarzy, że w rzeczywistości nie są zdrowi, a szaleństwo może uwiarygodnić groźby. Schelling pokazał, w jaki sposób broń nuklearna i groźba wzajemnego zniszczenia w wojnie nuklearnej zmieniają konflikty zbrojne między supermocarstwami z rywalizacji o siłę w rywalizację o determinację. Schelling zauważył, że choć kraj nie może w wiarygodny sposób grozić użyciem broni jądrowej, gdy pociąga to za sobą pewne zniszczenie, może chcieć, uwzględnić pewną szansę wystąpienia katastrofy. Jeśli jego apetyt na ryzyko jest większy niż u rywala, daje to krajowi przewagę w międzynarodowych negocjacjach¹⁰.

Możliwość, że działania przeciwnika są nawet nieznacznie nieprzewidywalne, może mieć duże konsekwencje strategiczne. Ellsberg zauważył, że szantaż jest skuteczniejszy, jeśli szantażysta wydaje się szaleńcem, dzięki czemu groźby wyrządzenia ogromnych szkód wszystkim stronom konfliktu, w tym samemu sobie, są wiarygodne. Manipulowanie oczekiwaniami przeciwnika w celu zwiększenia szans na pomyślny wynik pomaga „być nieprzewidywalnym, sprawiać

7 *Путін наказав привести ядерні сили Росії у підвищену бойову готовність: реакція Білого дому* [Putin nakazav privity yaderni syly Rosiyi u pidvyshchenu boyovu hotovnist': reaktsiya Biloho domu], 27.02.22, <https://tsn.ua/svit/putin-nakazav-privesti-yaderni-sili-rosiyi-u-pidvischenu-boyovu-gotovnist-reakciya-bilogo-domu-1990816.html> [15.05.2022].

8 D. Ellsberg, *The Political Uses of Madness*, Wykład wygłoszony w Lowell Institute of the Boston Public Library, <https://ia800102.us.archive.org/20/items/ThePoliticalUsesOfMadness/EL5005-001.pdf> [17.07.2022].

9 T.C. Schelling, *The Strategy of Conflict*, London 1960, <http://elcencia.com/iamapirate/schelling.pdf> [17.07.2022].

10 Tamże.

wrażenie nieco nieprzewidywalnego, impulsywnego, niestabilnego”¹¹. Ellsberg napisał artykuł opisujący „teorię szaleńca” w 1959 r., kiedy wciąż rozważano strategiczne konsekwencje ery nuklearnej. Kończy swój artykuł ostrzeżeniem, że nawet jeśli nikt nie aspiruje do bycia podobnym do Hitlera, może nadal dowiedzieć się, w jaki sposób publiczne okazywanie przez Hitlera jego zamiłowania do wojny i zniszczenia sprawiło, że miał on przewagę w negocjacjach ze swoimi francuskimi i brytyjskimi odpowiednikami w latach 30. XX w.

Wydany przez Putina rozkaz postawienia rosyjskich sił nuklearnych w stan większej gotowości nie jest całkowitym zaskoczeniem, biorąc pod uwagę jego wcześniejsze groźby pod adresem jakiegokolwiek narodu, który próbowałby go powstrzymać w Ukrainie. To, co podkreśla Putin groźbą użycia broni nuklearnej, to fakt, że broń nuklearna nie może powstrzymać państw uzbrojonych w broń nuklearną przed rozpoczęciem poważnych wojen i że zwiększa ryzyko konfliktu zbrojnego między państwami uzbrojonymi w broń nuklearną a sojuszami uzbrojonymi w broń nuklearną. Zamiast zwiększać bezpieczeństwo, zwiększają niebezpieczeństwo wojny poprzez sprzyjanie możliwości pomyłek w obliczeniach i umyślnej lub nieumyślnej eskalacji. W przypadku wojny Rosji z Ukrainą Putin zasadniczo wykorzystuje groźbę broni jądrowej jako przykrywkę dla swojej masowej inwazji na państwo nieposiadające broni jądrowej. Kluczowi urzędnicy amerykańscy podzielają pogląd, że broń nuklearna może stanowić przykrywkę dla projekcji konwencjonalnych sił wojskowych.

Uzasadniając swoje działania, Putin wskazywał na wieloletnie pretensje, takie jak ekspansja NATO na wschód czy zwodnicze twierdzenie, że Kijów ma plany budowy broni jądrowej lub pozyskania jej od Stanów Zjednoczonych. Ukraina nie zmierzała w najbliższym czasie do członkostwa NATO ani nie szukała możliwości posiadania broni jądrowej. Ukraina nie stanowiła takiego zagrożenia, jakim Putin uzasadnił swoją inwazję.

Destrukcyjny potencjał broni jądrowej zwiększa zarówno powrót szaleństwa, jak i ryzyko związane z przywódcą takiego kraju. Politolodzy wykorzystali ten argument do analizy zachowania byłych prezydentów USA, takich jak Richard Nixon czy Donald Trump. Podobnie

11 D. Ellsberg, *The Political Uses of Madness...*

możemy interpretować działania Władimira Putina i jego reżimu jako próby wzmocnienia jego eskalacji zagrożeń.

Celem artykułu jest analiza „teorii szaleńca” w rosyjskiej retoryce wojennej, szczególnie po 24 lutego 2022 r. Główny problem badawczy niniejszego artykułu zawiera się w pytaniu: Jak Putin wykorzystuje teorię szaleńca dla zastraszania i szantażowania świata zachodniego użyciem broni nuklearnej?

Hipotezy badawcze, postawione w danym artykule:

1. Przypuszcza się, że rosyjska wojna Rosji przeciwko Ukrainie w lutym 2022 r. doprowadziła do powstania nowych, realnie istniejących wyzwań i zagrożeń na arenie międzynarodowej.

2. Przypuszcza się, że wykorzystanie przez Putina „teorii szaleńca” i groźby wykorzystania broni atomowej doprowadziło w pierwszych miesiącach wojny do niedostarczenia Ukrainie odpowiedniej broni ofensywnej, co spowodowało przejście przez wojska FR znaczących obszarów wschodniej i południowej części Ukrainy.

1. Geneza pojawienia się „teorii szaleńca”

„Teoria szaleńca” zyskała ostatnio większe zainteresowanie z powodu wojowniczej retoryki i pozornie niestabilnego zachowania przywódców, takich jak Donald Trump, Kim Jong Un i Władimir Putin¹². Chodzi w niej o to, aby wytrącić przeciwników z równowagi, wmawiając im, że jest się tak niestabilnym, tak wrogim i tak irracjonalnym, że nie wiadomo, co się może zrobić.

Teoria szaleńca (z angielskiego *madman theory*) to strategia polityczna powszechnie kojarzona z polityką zagraniczną prezydenta USA, Richarda Nixona, wobec krajów bloku komunistycznego. Jej istotą jest chęć przekonania zagranicznych przeciwników, że u władzy jest osoba nieprzewidywalna, szalona, zdolna w każdej chwili do niewłaściwych działań (w tym użycia broni jądrowej). Rozgniewanie lub zestresowanie takiego przywódcy może spowodować, że jego przeciwnicy mogą wykazać irracjonalną, nieproporcjonalną reakcję. W ten sposób przeciwnicy byli zachęceni do kontrolowania własne-

12 R.W. McManus, *Revisiting the Madman Theory: Evaluating the Impact of Different Forms of Perceived Madness in Coercive Bargaining*, „Security Studies”, vol. 28, 2019, issue 5, s. 976-1009.

go zachowania, obawiając się nieprzewidywalnej reakcji. Strategia ta opiera się na rozwoju teorii gier¹³. Zgodnie z tą teorią przywódcy krajów bloku komunistycznego czuliby respekt wobec Stanów Zjednoczonych, obawiając się nieprzewidywalnej amerykańskiej reakcji. Pomimo tego, że „teoria szaleńca” kojarzy się przede wszystkim z nazwiskiem Richarda Nixona, leżące u jej podstaw idee sformułował Niccolò Machiavelli w 1517 r. Włoski myśliciel zauważył, że „czasami warto udawać szaleńca”¹⁴, co doprowadziło do zastosowania tej teorii w polityce, używanej przez prezydenta Nixona w 1969 r., prezydenta Donalda Trampa, przywódcę Korei Północnej Kim Dzong Una i przez rosyjskiego prezydenta Władimira Putina w 2022 r.

W latach 50. XX w. amerykańscy badacze, Thomas Schelling i Herman Kahn, wprowadzili koncepcję „racjonalności irracjonalności”, zgodnie z którą przywódcy państw mogą skutecznie osiągnąć swoje cele, jeśli przekonają przeciwników, że są na tyle irracjonalni, że mogą wszczynać wojny, które nie mają sensu z punktu widzenia uzasadnionych interesów narodowych¹⁵. W swojej książce z 1962 r. *Thinking About the Unthinkable* futurysta Herman Kahn argumentował, że „wyglądanie na trochę szalonego” może być skutecznym sposobem na nakłonienie przeciwnika do ustąpienia¹⁶.

W amerykańskiej praktyce polityki zagranicznej podobną strategię stosował Dwight Eisenhower. Na początku jego prezydentury wojna koreańska znalazła się w sytuacji patowej. Eisenhower postanowił to zakończyć, dając do zrozumienia Chińczykom, że rzuci bombę atomową na Koreę Północną, chyba że natychmiast zostanie uzgodniony rozejm. Zaledwie kilka tygodni później Chińczycy zgodzili się na rozejm i wojna koreańska się zakończyła¹⁷. Richard Nixon, idąc za przykładem swojego poprzednika, użył „teorii szaleńca”, aby wyrzucić

13 J. Rosen, L.A. Nichter, *Madman in the White House. Why looking crazy can be an asset when you're staring down the Russians*, 25.03.2014, <https://foreignpolicy.com/2014/03/25/madman-in-the-white-house/> [18.05.2022].

14 A. Acharya, E. Grillo, *War with Crazy Types*, „Political Science Research and Methods”, vol. 3, issue 2, May 2015, pp. 281-307.

15 A. Rice, *Daniel Ellsberg Is Still Thinking About the Papers He Didn't Get to Leak*, 28.11.2017, <https://nymag.com/intelligencer/2017/11/daniel-ellsberg-on-the-doomsday-machine.html> [18.05.2022].

16 H. Kahn, *Thinking about the unthinkable*, Horizon Press, New York 1962.

17 D.A. Welch, *Painful Choices: A Theory of Foreign Policy Change*, Princeton University Press, 2005, s. 154; *Rex Tillerson's agonies*, 05.10.2017, <https://www.economist.com/united-states/2017/10/05/rex-tillersons-agonies>.

nacisk na Związek Radziecki i wspierany przez nią reżim komunistyczny w Wietnamie Północnym, by zakończyli wojnę na korzystnych dla USA warunkach. Na początku 1969 r. Nixon wyjaśniał: „Chcę, by Wietnamczycy na Północy wierzyli, że osiągnąłem punkt, w którym moge uczynić wszystko dla wstrzymania wojny”¹⁸. Po upadku rozmów paryskich w 1969 r. Nixon postanowił zagrozić Związkowi Radzieckiemu masowym uderzeniem nuklearnym i sprawić, by jego przywódcy myśleli, że jest na tyle szalony, by podjąć ten krok. Według jego kalkulacji Moskwa musiała postawić Wietnamczyków Północnych przed wyborem: usiąść do stołu negocyjacyjnego z Amerykanami albo stracić militarne i dyplomatyczne wsparcie ZSRR¹⁹. W rezultacie ani Hanoi, ani Moskwa nie były w stanie dokładnie wskazać, jakie będą dalsze kroki amerykańskiego prezydenta. Prezydent chciał wynegocjować wyjście z wojny w Wietnamie, ale warunki jego przeciwnika były nieustępliwie. Nixon uważał, że potrzebuje Związku Radzieckiego, by naciskać na Wietnam Północny; wierzył też, że Leonid Breżniew zadziała tylko wtedy, gdy będzie przekonany, że USA zrobi coś szalonego.

Nixon i jego doradca ds. bezpieczeństwa narodowego, Henry Kissinger, podjęli szereg kroków podczas wojny w Wietnamie, które pasują do logiki „teorii szaleńca”. Najbardziej uderzającym przykładem była operacja Giant Spear, podczas której 10 października 1969 r. Dowództwo Strategiczne Sił Powietrznych USA otrzymało rozkaz rozpoczęcia przygotowań do ewentualnej konfrontacji ze Związkiem Radzieckim. Podczas operacji postawiono w stan pogotowia 18 bombowców B-52 uzbrojonych w broń jądrową, które wystartowały 27 października z baz w Kalifornii w stanie Waszyngton i skierowały się w kierunku Związku Radzieckiego, a następnie latały w pętli nad polarną czapą lodową. Trzy dni później równie nagle wróciły do swoich baz w Stanach Zjednoczonych. Również od 13 do 30 października 1969 r., w ramach amerykańskich środków mających na celu zastraszenie wroga, przeprowadzono różne operacje morskie: od przemieszczania lotniskowców i okrętów podwodnych z pociskami balistycznymi po blokowanie sowieckich statków handlowych w drodze do Haip-

18 L. Zyblikiewicz, *USA*, Warszawa 2004, s. 362.

19 H.R. Haldeman, J. DiMona, *The ends of power*, New York 1978; J. Carroll, *Nixon's madman strategy*, 14.06.2005, http://archive.boston.com/news/globe/editorial_opinion/oped/articles/2005/06/14/nixons_madman_strategy/ [17.07.2022].

hong²⁰. Nixon miał nadzieję, że sowiecki wywiad zinterpretuje tę akcję jako natychmiastową i całkowicie szaloną groźbę ataku nuklearnego²¹.

W lipcu 1969 r. (według raportu CIA odtajnionego w lutym 2018 r.) prezydent Nixon mógł zasugerować prezydentowi Wietnamu Południowego, Thieu, że dwie drogi, które rozważał, to albo opcja broni nuklearnej, albo utworzenie rządu koalicyjnego²². Jednak działalność ta nie wiązała się z żadnymi wzajemnymi krokami dyplomatycznymi ani ze strony ZSRR, ani Chin i nie była wspomniana ani w sowieckich, ani w innych mediach. Tak więc „teoria szaleńca” w jej zastosowaniu do zakończenia wojny w Wietnamie nie jest uważana za skuteczną²³.

Za pomocą szalonej dyplomacji Nixon starał się zakończyć wojnę na „najkorzystniejszych możliwych warunkach w możliwie najkrótszym czasie”, jak wynika z dokumentów z National Security Archives²⁴. Jeffrey Kimball, amerykański historyk i emerytowany profesor na Uniwersytecie w Miami, argumentuje, że Nixon doszedł do strategii niezależnie, w wyniku praktycznych doświadczeń i obserwacji postępowania Dwighta D. Eisenhowera w wojnie koreańskiej²⁵. Niektórzy badacze stosunków międzynarodowych byli sceptyczni wobec teorii szaleńca jako strategii osiągnięcia sukcesu w negocjacjach²⁶. Jedno z badań wykazało, że teoria szaleńca często przynosi efekt przeciwny do zamierzonego, ale w pewnych warunkach może być atutem²⁷.

- 20 W. Burr, J.P. Kimball, *Nixon, Kissinger, and the Madman. Strategy during Vietnam War*, 29.05.2015, <https://networks.h-net.org/node/72044/pdf> [12.06.2022]; W. Burr, J.P. Kimball, *Nixon's Nuclear Spectre. Nixon's Nuclear Specter: The Secret Alert of 1969, Madman Diplomacy, and the Vietnam War*, University Press of Kansas, 2015
- 21 S. Coll, *The Madman Theory of North Korea*, 24.09.2017, <https://www.newyorker.com/magazine/2017/10/02/the-madman-theory-of-north-korea> [12.06.2022].
- 22 J. Kimball, W. Burr, *Nixon, Thieu, and the Bomb: CIA Report Sheds Light on Richard Nixon's Madman Diplomacy*, 20.02.2018, <https://unredacted.com/2018/02/20/thieu-and-the-bomb-cia-report-sheds-light-on-richard-nixons-madman-diplomacy/> [12.06.2022].
- 23 J. Suri, *The Nukes of October: Richard Nixon's Secret Plan to Bring Peace to Vietnam*, 25.02.2008, <http://www.wired.com/2008/02/ff-nuclearwar/> (discussing declassified documents that offered proof of the Madman Theory as well as the plans of October 1969) [18.05.2022].
- 24 Nixon, *Kissinger, and the Madman Strategy during Vietnam War*, <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb517-Nixon-Kissinger-and-the-Madman-Strategy-during-Vietnam-War/> [12.06.2022].
- 25 J. P. Kimball, *Trump's Madman Gambit. History shows his nuclear threats will fail*, Dec. 30, 2016, <https://www.usnews.com/opinion/world-report/articles/2016-12-30/donald-trumps-nuclear-madman-gambit-will-fail> [10.11.2022].
- 26 M.S. Sherry, *In the Shadow of War*, Yale University Press, 1995, s. 312.
- 27 R.W. McManus, *Revisiting the Madman Theory...*

Prawie pół wieku później prezydent USA Donald Trump, który sprawował urząd od 2017 do 2021 r., stosował własną „teorię szaleńca”, czasem celowo, a czasem nie²⁸. Jednak w prasie często zauważa się, że jeśli Nixon udawał szaleńca, to Trump może nim być, a jego irracjonalne działania na arenie polityki zagranicznej mogą nie mieć podstaw strategicznych, a jedynie powodować zamieszanie i bałagan²⁹. Trump jest uważany za nowoczesny przykład strategii szaleńca. Niektórzy twierdzą, że wykorzystał „teorię szaleńca” w ustalaniu swoich relacji z Koreą Północną, ale był „mniej skuteczny niż Nixon”³⁰. Zachowanie Donalda Trumpa wobec sojuszników i wrogich państw można uważać za przykład „teorii szaleńca”³¹. Na przykład podczas renegotjacji Umowy o wolnym handlu między Stanami Zjednoczonymi Ameryki a Republiką Korei³² Trump powiedział amerykańskim negocjatorom handlowym, aby ostrzegli południowokoreańskich dyplomatów, że „jeśli teraz nie ustąpią, ten szalenciec wycofa się z umowy”, co Jonathan Swan z *Aksios* scharakteryzował jako szalone podejście do stosunków międzynarodowych³³. Wielu światowych przywódców uważało, że prezydent Trump jest szalony i wydaje się, że ta reputacja szaleńca jest jego atutem. Wady są oczywiste: retoryka może wytrącić sojuszników z równowagi i może sprowokować wrogów do niepotrzebnej, niezamierzonej wojny. Ale Trump wciąż używał tej taktyki, z różnym powodzeniem.

28 J. Scitutto, *The Madman Theory: Trump Takes On the World Hardcover*, 11.08.2020, <https://www.amazon.com/Madman-Theory-Trump-Takes-World/dp/0063005689> [18.05.2022].

29 J. Heer, *Nixon Had His "Madman Theory." Trump Is Just a Madman*, 21.04.2017, <https://newrepublic.com/article/142205/nixon-madman-theory-trump-just-madman> [17.07.2022].

30 A. Brown, *The Madman Political Theory: Explaining Acting Crazy For Political Leverage, From Nixon To Putin*, 04.03.2022, <https://moguldom.com/397364/the-madman-political-theory-explaining-acting-crazy-for-political-leverage-from-nixon-to-putin/> [18.05.2022].

31 S. Seitz, C. Talmadge, *The Predictable Hazards of Unpredictability: Why Madman Behavior Doesn't Work*, „The Washington Quarterly”, 2020, vol. 43(3), s. 31-46, DOI: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2020.1810424>; *Rex Tillerson's agonies*, 05.10.2017, <https://www.economist.com/united-states/2017/10/05/rex-tillersons-agonies> [18.05.2022]; T. Naftali, *The Problem With Trump's Madman Theory It didn't work for Nixon. It's even less likely to work now*, 04.10.2017, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/10/madman-theory-trump-north-korea/542055/> [18.05.2022].

32 *United States and the Republic of Korea Sign Landmark Free Trade Agreement*, 30.06.2007, http://www.ustr.gov/Document_Library/Press_Releases/2007/June/United_States_the_Republic_of_Korea_Sign_Lmark_Free_Trade_Agreement.html [26.06.2022].

33 J. Swan, *Scoop: Trump urges staff to portray him as „crazy guy”*, 01.10.2017, <https://www.axios.com/2017/12/15/scoop-trump-urges-staff-to-portray-him-as-crazy-guy-1513305888> [18.05.2022].

2. Putin, Ukraina i „teoria szaleńca”

Wraz z rosyjską inwazją na Ukrainę „teoria szaleńca” została przypomniana i ponownie jest stosowana do wyjaśniania coraz bardziej nieobliczalnego zachowania rosyjskiego prezydenta Władimira Putina. Początkowa decyzja Putina opierała się na nieprawdziwych informacjach, co w dużym stopniu wyjaśnia obecną sytuację, w której znalazły się rosyjskie wojska, ale pomimo rosnących strat i zniechęcenia Putin raczej nie zmieni kursu w najbliższym czasie.

Podczas gdy w Ukrainie trwa największa od dziesięcioleci bitwa lądowa w Europie, światowi przywódcy i dyplomaci, analitycy wywiadu i obserwatorzy Kremla, wszyscy próbują rozszyfrować stan psychiczny rosyjskiego prezydenta Władimira Putina, szczególnie w świetle jego ostatnich wypowiedzi o broni nuklearnej. Pytają, czy naprawdę jest niezrównoważony, czy po prostu pozwala wszystkim myśleć, że jest? Albo jakaś kombinacja tych dwóch? Albo coś innego?

Najprawdopodobniej jest to kolejna gra strategiczna Putina. Jeśli Zachód uwierzy, że Rosja jest tak zaangażowana w swoją misję, że ryzykuje poniesienie ogromnych szkód i wykorzysta broń atomową, to jest tylko na korzyść Putina. Kreml do tej pory utrzymywał swoją agresywną linię. Ale wiąże się to z dużym niebezpieczeństwem, kiedy wypadek lub nieporozumienie wywoła bezpośrednią militarną konfrontację z Zachodem. Rosja nie może sobie na to pozwolić bez pełnego wsparcia Chin, które obecnie nie mają nic do zyskania w takim scenariuszu.

Putin nie może znieść, że sąsiednie słowiańskie państwo buduje demokrację w stylu zachodnim i przygotowuje się do członkostwa w NATO. Podczas gdy europejscy przywódcy polityczni, tacy jak prezydent Francji Emmanuel Macron, prowadzili dialog z Rosją i oferowali różne formy ustępstw, tak naprawdę po stronie Putina nie wchodziło w grę żadne dyplomatyczne rozwiązanie. Na początek prawdopodobnie liczył na to, że sankcje będą do zniesienia, biorąc pod uwagę, że Zachód wykazał ograniczoną reakcję, gdy Rosja dokonała aneksji Krymu, ingerowała w zachodnie wybory, wykorzystywała operacje dezinformacji i wywierania wpływu w celu wykorzystywania podziałów w społeczeństwach zachodnich, zakłócała jedność struktur euroatlantyckich, podważała wartości liberalne i wreszcie przyczyniła się do zestrzelenia cywilnego samolotu w 2014 r. Kreml również słusznie

przewidywał, że zachodnie demokracje nie zareagują siłą na działania militarne.

W lutym 2022 r., na kilka dni przed rosyjską inwazją na Ukrainę, Rachman przekonywał, że „zamiłowanie Putina do publikowania długich, nacjonalistycznych esejów” dotyczących historii Ukrainy i Rosji, jego plany ćwiczeń z bronią jądrową, a także jego wizerunek „rosnącego brak kontaktu i paranoi” oraz izolacja podczas pandemii COVID-19 mogły być wykorzystaniem strategii szaleńca. Rachman stwierdził, że Putin „jest bezwzględny i amoralny. Ale jest też sprytny i wyrachowany. Podejmuje ryzyko, ale nie jest szalony”, i porównał ostatnie działania Putina do jego bardziej racjonalnych działań z poprzednich 20 lat. Jednak Rachman zauważył również, że „granicą między zachowaniem jak szaleniec a byciem szaleńcem jest niepokojąco cienka”³⁴.

W pierwszych dniach inwazji Paul Taylor z „Politico” spekulował również, że Putin stosuje strategię szaleńca po swojej decyzji o postawieniu rosyjskich sił odstraszenia nuklearnego w „specjalnym pogotowiu”. Taylor stwierdził, że Putin wykazywał patologiczne zachowanie: od pozornej otwartości na negocjacje do inwazji na Ukrainę na pełną skalę na czterech frontach, grożąc jednocześnie światu masowym zniszczeniem. Taylor odniósł się również do telewizyjnego przemówienia Putina przed inwazją, stwierdzając, że „napiętnowanie wybranych przywódców Ukrainy jako neonazistów uzależnionych od narkotyków wzbudza wątpliwości nawet wśród wspierających Rosjan co do jego stanu i zdrowia psychicznego”³⁵.

Oznaki nieobliczalnego stanu umysłu rosyjskiego prezydenta zaczęły się od sposobu, w jaki przyjął odwiedzających francuskich i niemieckich przywódców, zmuszonych do siedzenia na drugim końcu czterometrowego stołu³⁶, rzekomo jako środek ostrożności wobec COVID-19, choć to nie przeszkodziło mu obejmować się przy spotka-

34 Tamże.

35 P. Taylor, *Inside Vladimir Putin's head*, 27.02.2022, <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-ukraine-nato-nuclear-inside-putins-head/> [26.06.2022].

36 *Defiant Putin mauls Macron in Moscow. Russian president fires both barrels at NATO alliance, while Macron notes diplomacy with Russia carries 'an element of ingratitude'*, 07.02.2022, <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-welcomes-emmanuel-macron-france-into-his-lair-kremlin-ukraine/> [26.06.2022].

niu z białoruskim dyktatorem Aleksandrem Łukaszenko³⁷. Ekstremalna forma dystansu społecznego wywołała pytania o zdrowie Putina, wzmocnione niewyjaśnionym opuchnięciem jego twarzy, które zdaniem lekarzy może być oznaką, że przyjmuje jakąś formę sterydów na nieujawniony stan chorobowy.

Jeśli Putin użyje broni nuklearnej przeciwko Ukrainie, stanie się odpowiednikiem Hitlera dla następnych kilku pokoleń. Jego użycie broni nuklearnej przeciwko NATO byłoby podobne do samobójstwa Hitlera w bunkrze Führera w Berlinie. Powiązanie Putina z Hitlerem może być naciągane, ale jest użyteczne: jednym ze sposobów na podniesienie bariery przed użyciem broni jądrowej przez Putina w Ukrainie jest wyolbrzymianie potencjalnej zbrodni. Rosja jest już pariasem, który toczy agresywną wojnę z wyboru przeciwko Ukrainie – krajowi, którego integralność terytorialną i suwerenność narodową poprzednik Putina, Borys Jelcyn, zobowiązał się szanować. W zamian za te gwarancje bezpieczeństwa Ukraina dobrowolnie pozwoliła Rosji na odzyskanie broni jądrowej pozostawionej po upadku Związku Radzieckiego.

Z pewnością nie możemy wykluczyć możliwości użycia broni jądrowej w Ukrainie. Obiektywne czynniki ryzyka dotyczące pierwszego użycia są niskie w tej wojnie. Jeśli konwencjonalna wyższość nie spełni ambicji Putina, użycie przez niego broni jądrowej znacznie pogorszy jego porażkę. Co więcej, gdyby Putin zezwolił na użycie broni nuklearnej przeciwko państwu, które zrezygnowało z tej opcji poprzez dobrowolny zwrot głowic bojowych do Federacji Rosyjskiej, wstąpiłby w szeregi najbardziej zniesławionych masowych morderców w historii. Nikt nie może całkowicie odrzucić tej możliwości, biorąc pod uwagę decyzję Putina o rozpoczęciu wyniszczającej wojny i brak doradców gotowych kwestionować jego rozporządzenia. Istnieje jednak zasadnicza różnica między przytłaczająco złym osądem a całkowitą utratą rozumu. Życie i przywództwo Putina naznaczone było kalkulacją, a nie szaleństwem³⁸.

Istnieje kilka innych incydentów. Doniesienia medialne w tym kontekście wspominały o gigantycznym stole, gdy prezydent Francji Em-

37 *Встреча с Президентом Белоруссии Александром Лукашенко* [Vstrecha s Prezidentom Belorussii Aleksandrom Lukashenko], 11.03.2022, <http://kremlin.ru/events/president/news/67963> [15.05.2022].

38 M. Krepon, *Putin Plays The Mad Man Card In Ukraine*, 01.03.2022, <https://www.forbes.com/sites/michaelkrepon/2022/03/01/putin-plays-the-mad-man-card-in-ukraine/?sh=74ec88981405>.

manuel Macron odwiedził Rosję, aby spotkać się z Putinem. Ale co za tym stoi? Zgodnie z doniesieniami medialnymi niektórzy eksperci stwierdzili, że jego izolacja podczas pandemii koronawirusa (COVID-19) mogła wpłynąć na jego poczucie rzeczywistości. Mówiono, że podczas izolacji był trzymany pod ścisłymi środkami z ograniczonymi interakcjami ze światem. W wystąpieniu w programie NBC *Meet The Press*, były ambasador USA w Rosji, Michael McFaul, powiedział: „Jest w swoim ośrodku, nie przyjeżdża zbyt często do miasta, a pod wpływem COVID jest bardziej odizolowany”³⁹.

W wywiadzie dla CNN James Clapper, były dyrektor amerykańskiego wywiadu, powiedział: „Osobiście uważam, że [Putin] jest nierównoważony. Martwię się o jego bystrość i równowagę”. Zgodnie z raportem „The Times”, urzędnicy amerykańskiego wywiadu mogą pomyśleć, że zachowanie Putina jest skomplikowanym blefem, co oznacza, że odgrywa on rolę szaleńca, aby dezorientować i zmylić Zachód. Takie doniesienia medialne przypominają „teorię szaleńca”⁴⁰.

Michael Horowitz, analityk ds. bezpieczeństwa w firmie konsultingowej Le Beck International, napisał na Twitterze: „W stosunkach międzynarodowych istnieje «teoria szaleńca», która zasadniczo ma udawać irracjonalność. Jeśli to właśnie robi Putin, jest w tym przerażająco dobry”⁴¹. W kilku raportach cytowano zachodnich analityków, którzy zakładali, że Putin blefował. Ale poprzednie spekulacje okazały się błędne, kiedy 24 lutego ogłosił „operację wojskową” w Ukrainie. Rzecznik rosyjskiego Ministerstwa Obrony, generał dywizji Igor Konashenkov, powiedział dziennikarzom, że Rosja zaatakuje centrum wojny informacyjnej i operacji psychologicznych Sił Zbrojnych Ukrainy oraz zaplecze technologiczne Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Kijowie. Wezwał mieszkańców mieszkających w pobliżu do opuszczenia swoich domów⁴².

Daryl G. Kimball, dyrektor wykonawczy Stowarzyszenia Kontroli Zbrojeń z siedzibą Waszyngtonie, podkreślił, że komentarze Putina

39 WION Web Team, *Is Vladimir Putin using "madman theory"? US intel agencies "debating" over Russian leader's mental faculties*, 01.03.2022, <https://www.wionews.com/world/is-vladimir-putin-using-madman-theory-us-intel-agencies-debating-over-russian-leaders-mental-faculties-457920> [26.06.2022].

40 Tamże.

41 Tamże.

42 Tamże.

są od tego czasu dość spójne i zgodne z rosyjską polityką użycia broni jądrowej, która obejmuje prawo do użycia broni jądrowej, gdy samo istnienie państwa jest zagrożone. Ale najważniejsze jest to, że nie ma praktycznych oznak, że Rosja faktycznie przygotowuje się do ataku nuklearnego. W szczególności Putin wygłasza te oświadczenia, aby utrzymać Stany Zjednoczone i NATO z dala od bezpośredniej interwencji wojskowej w Ukrainie⁴³.

Pavel Podvig, starszy pracownik naukowy w Instytucie Narodów Zjednoczonych ds. Badań nad Rozbrojeniem (INIDIR), który zajmuje się kontrolą zbrojeń i bezpieczeństwem jądrowym, napisał na Twitterze 27 lutego 2022 r., że nie jest pewien, czy „mamy do czynienia z podwyższonym poziomem gotowości”, dodając, że jego zdaniem „jest inaczej”. Rozkaz Putina „najprawdopodobniej... oznacza, że nuklearny system dowodzenia i kontroli otrzymał coś, co jest znane jako wstępne polecenie”. Ten rodzaj dowodzenia, jak opisał Podvig, wprowadza systemy nuklearne do stanu gotowości, ale „nie jest to coś, co sugeruje, że Rosja przygotowuje się do pierwszego uderzenia”⁴⁴. Podvig twierdzi, że „teoria szaleńca” jest w dużym stopniu związana z obecnym zachowaniem Putina i jego urzędników, którzy regularnie przypominają Zachodowi o rosyjskich zdolnościach nuklearnych⁴⁵.

„Podstawową ideą jest tutaj wyraźnie przestraszenie Zachodu do wycofania się. Ale częścią tego niebezpieczeństwa jest to, że nie jest dla mnie jasne, że Putin ma na myśli wyraźną ścieżkę deeskalacji (z wyjątkiem kapitulacji Ukrainy)” – napisał na Twitterze James Acton, współdyrektor Programu Polityki Nuklearnej Fundacji Carnegie na rzecz pokoju międzynarodowego.

Raphael Cohen, dyrektor ds. strategii i programu doktrynalnego projektu RAND AIR FORCE: „Teoretycznie to mówienie o wywołaniu światowego konfliktu ma na celu zachęcenie do ostrożności i bardziej rozważnego kształtowania polityki. Obawy przed globalną zagładą nuklearną powinny być skutkować wspólnym wysiłkiem wszyst-

43 D. Kimball, S. Bugos, *Russia's War on Ukraine and the Risk of Nuclear Escalation: Answers to Frequently Asked Questions*, vol. 14, issue 3, 28.02.2022, <https://www.armscontrol.org/issue-briefs/2022-02/FAQ-russia-ukraine> [12.06.2022].

44 Tamże.

45 N. Antelava, M. Lomashvili, *Making sense of nuclear threats and Nixon-era "Madman theory" in Russian war rhetoric*, 12.05.2022, <https://www.codastory.com/newsletters/russia-nuclear-threats/> [26.06.2022].

kich stron, aby ograniczyć konflikt na Ukrainie. W praktyce jednak skupienie się na eskalacji – zamiast na zapewnieniu rosyjskiej klęski – przyniosło odwrotny skutek: spowodowało w ostatniej chwili przepychanki, by przeforsować pomoc dla Ukrainy, i sprawiło, że obraz bezpieczeństwa międzynarodowego stał się bardziej niepewny⁴⁶. Liczba narzuconych przez Putina czerwonych linii, które zostały przekroczone z ograniczonymi konsekwencjami, rośnie, jednak łatwo można ulec fałszywemu poczuciu, że taki próg w rzeczywistości nie istnieje. Pod tym względem Rosja nie wyświadczyła sobie żadnej przysługi. Grożąc użyciem broni nuklearnej na każdym kroku, Rosja ryzykuje, że Zachód stanie się odrętwiąły na takie groźby i nie będzie w stanie odróżnić czerwonych linii Rosji od retorycznych⁴⁷.

Podczas przesłuchania przed Kongresem Stanów Zjednoczonych w połowie marca 2022 r. generał broni, Scott Berrier, który pełni funkcję dyrektora Agencji Wywiadu Obronnego powiązanej z Pentagonem, powiedział, że zachowanie Rosji „prawdopodobnie miało na celu zastraszenie” i odzwierciedlenie doktryny Moskwy na temat użycia taktycznej, niestrategicznej broni nuklearnej, aby zmusić przeciwnika do rozpoczęcia negocjacji, które mogą skutkować zakończeniem konfliktu na warunkach korzystnych dla Rosji⁴⁸.

Po prawie roku wojny ze wszystkich stron słychać ten sam ponury motyw: Ukraińcy ciągle odczuwają brak uzbrojenia i wsparcia na tle realnych zagrożeń NATO posuwa się za daleko; nie wolno nam zapominać o inflacji; musimy być bardziej ostrożni z Putinem. Bardziej szczerze wypowiadał się były sekretarz stanu, Henry Kissinger, pod koniec maja 2022 r. na Światowym Forum Ekonomicznym w Davos. Uważa, że Ukraina powinna zaakceptować rezygnację z części swojego terytorium w celu zawarcia układu pokojowego z Rosją i natychmiastowego zakończenia trwającej wojny. Jego zdaniem, brak wznowienia negocjacji z Rosją i dalsze antagonizowanie Moskwy może mieć katastrofalne konsekwencje dla stabilności Europy w dłuższej perspekty-

46 R. Cohen, *The Escalation Fixation*, 06.05.2022, <https://www.rand.org/blog/2022/05/the-escalation-fixation.html> [12.06.2022].

47 Tamże.

48 C. Wook-Sik, *Why the tactical nukes Russia, N. Korea are fixated on are more dangerous than strategic nukes*, 27.04.2022, https://english.hani.co.kr/arti/english_edition/english_editorials/1040638.html [12.06.2022].

wie⁴⁹. Jego koncepcja wywołała lawinę oburzenia, ale jest podobna do tego, co w kularach mówią niektórzy politycy z Niemiec i Francji⁵⁰.

Do wypowiedzi Kissingera odniósł się ukraiński prezydent, W. Zełenski, który podkreślił, że „bez względu na to, co robi państwo rosyjskie, jest ktoś, kto mówi: weźmy pod uwagę jego interesy. W tym roku w Davos zabrzmiało to ponownie. Pomimo tysięcy rosyjskich pocisków, które uderzyły w Ukrainę. Mimo dziesiątek tysięcy zabitych Ukraińców. Pomimo Buczy i Mariupola. Pomimo zniszczonych miast. I pomimo zbudowanych przez państwo rosyjskie «obozów filtracyjnych», gdzie ludzie są zabijani, torturowani, gwałceni i poniżani, jak na taśmie montażowej. Rosja zrobiła to wszystko w Europie” – podkreślił prezydent⁵¹.

Aby przyspieszyć kapitulację Ukrainy, Putin wykorzystuje wszelkie środki, jakie ma do dyspozycji: cięcia w dostawach ropy i gazu, które są starannie kalkulowane i tworzą niezwykle napiętą sytuację w branży; destabilizacja Bałkanów; szantaż niedoborem żywności, który szybko przeradza się w katastrofę w Afryce i grozi nowym kryzysem migracyjnym. Nie mówiąc już o zagrożeniu bronią nuklearną, do której Putin regularnie powraca, jakby naprawdę gotów był zapłacić za swoje ambicje i bezpieczeństwo osobiste zniszczeniem całego świata, a nawet Rosji.

W trakcie wojny w Ukrainie konwencjonalna siła militarna Rosji będzie słabła, podczas gdy siła militarna NATO znacznie wzrośnie. W odpowiedzi Rosja w przyszłości drastycznie zwiększy swoją zależność od broni jądrowej – zwłaszcza taktycznej broni jądrowej. W miarę jak stanie się to bardziej widoczne, Europa i reszta globalnej społeczności staną w obliczu zagrożenia nuklearnego niemal równego epoce zimnej wojny.

49 *Henry Kissinger at Davos: Ukraine should give up territory to Russia to reach peace*, <https://www.pubaffairsbruxelles.eu/eu-in-the-media/henry-kissinger-at-davos-ukraine-should-give-up-territory-to-russia-to-reach-peace/> [17.07.2022].

50 *Kissinger chce przekazania Rosji terytorium. „Może oddacie Alaskę i Bawarię?”*, 25.05.2022, <https://www.tvp.info/60376062/henry-kissinger-wywolal-burze-lawina-komentarzy-po-kontrowersyjnej-propozycji-amerykanina> [17.07.2022].

51 *Президент про заяву Кіссінджера та NYT: Життя мільйонів українців хочуть обміняти на ілюзію миру [Президент про заяву Кіссінджера та NYT: Зhyття мільйонів українців хочуть обміняти на ілюзію миру]*, 26.05.2022, <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3492306-prezident-pro-zaavi-kissindzera-ta-nyt-zitta-miljoniv-ukrainciv-hocut-obminati-na-iluziu-miru.html> [07.07.2022].

W 2021 r. Roseanne W. McManus, profesor na Uniwersytecie Pennsylvania, po szeroko zakrojonych badaniach nad stanem przywódców, których poczynania mają znamiona szaleństwa, stwierdziła, że postrzegane szaleństwo jest szkodliwe dla ogólnego odstraszenia i czasami jest szkodliwe w rokowaniach kryzysowych, ale w pewnych warunkach może być pomocne. Autorka napisała, że powszechne postrzeganie szaleństwa było zaletą, zwłaszcza gdy autokrata był/jest wspierany przez gigantyczne wojsko⁵².

Niektórzy postrzegają Putina inaczej niż tylko jako szalonego dyktatora z niebezpiecznym palcem na guziku nuklearnym. Były rosyjski minister spraw zagranicznych, Andriej Kozyrjew, określił go jako „racjonalnego aktora”, którego inwazja na Ukrainę jest „przerazająca, ale nie irracjonalna”. Wielu innych badaczy przedstawia jednak Putina jako człowieka na krawędzi szaleństwa, co sprawia, że wygląda bardziej nieprzewidywalnie i niestabilnie, niż jest uzasadnione sądzić. I to może być w jego interesie: ponieważ dopóki prasa zachodnia – i do pewnego stopnia przywódcy zachodnich państw – będą postrzegać go jako niezrównoważonego i fundamentalnie irracjonalnego, Putin będzie wiedział, że może pozwolić sobie bez znaczących konsekwencji⁵³.

Pokazanie despoty jako szalonego ma długą tradycję, ale zbyt często jest uproszczone, co w konsekwencji może doprowadzić do błędów geopolitycznych. Saddam Husajn był opisywany jako osoba nieprzewidywalna, pogardzana przez własny naród. A kiedy kłamstwo o broni masowego rażenia zostało użyte jako powód do inwazji na Irak, większość zachodniej prasy potraktowała to dosłownie – przypadek kolektywnej stronnictwo w zakresie potwierdzenia z powodu szeroko zakrojonej inwestycji Husajna w szaleństwo⁵⁴.

Dziś prawda jest taka, że motywacja Putina do inwazji na Ukrainę jest bardziej zniuansowana i strategiczna, niż pozwala na to szaleństwo. Jego pragnienie ponownego zjednoczenia obu krajów i jego dziwna obsesja na punkcie Kijowa nie są same w sobie oznakami niestabilności psychicznej, nawet jeśli są całkowicie błędne. Wraz z Ukrainą Rosja

52 R.W. McManus, *Revisiting the Madman Theory...*

53 D. Dimitriadis, I. Overton, *The 'madman despot' theory only serves to embolden Vladimir Putin*, 25.04.2022, <https://aoav.org.uk/2022/the-madman-despot-theory-only-serves-to-embolden-vladimir-putin/> [26.06.2022].

54 Tamże.

mogłaby kontrolować jedną czwartą sprzedawanej na całym świecie pszenicy, a nawet większe części światowych rynków jęczmienia i kukurydzy. Wykorzystując ropę i gaz jako środek wojny gospodarczej, Kreml przypomina, jak bardzo Europa jest nadal zależna od Rosji.

3. Teoria szaleńca rosyjskiej dyplomacji w Europie

Rosyjska inwazja na Ukrainę w 2022 r. zaszokowała świat, skłaniając wielu komentatorów do wniosku, że tak pochopny czyn mógł popełnić tylko irracjonalny autokrata, a może nawet szaleniec. Ale inni dostrzegli racjonalną strategię wykorzystania obecnej słabości Zachodu do przywrócenia starego imperium sowieckiego. Znani zachodni politycy, w tym brytyjski premier Boris Johnson, kanadyjski ambasador ONZ, Bob Rae, i emerytowany generał Armii Stanów Zjednoczonych, który w latach 2017-2018 pełnił funkcję doradcy ds. bezpieczeństwa narodowego USA, generał Herbert Raymond McMaster, kwestionowali ostatnio, czy rosyjski prezydent Władimir Putin stał się „irracjonalny”. Przeciwnego zdania był były izraelski premier, Naftali Bennett, który powiedział, że podczas spotkania z nim 5 marca 2022 r. Putin nie knuł teorii spiskowych ani nie był irracjonalny⁵⁵. Motywacje Putina są nie tyle źle zdefiniowaną irracjonalnością, ile rozbieżnością interesów opartą na głęboko zakorzenionych problemach historycznych i geopolitycznych.

Według Martina Hellmana, emerytowanego profesora na Uniwersytecie Stanforda, który specjalizuje się w ryzyku nuklearnym, Zachód nie zdążył właściwie pojąć gry Putina w Armagedon, podkreślając, że „broń jądrowa to karta, którą Putin ma w zanadrzu i używa jej, aby uświadomić światu, że Rosja jest supermocarstwem, a nie tylko potęgą regionalną”. To użycie „teorii szaleńca”, twierdził Hellman, było czymś, czego Zachód „nie podchwycił”⁵⁶.

Zachowanie Putina przywodzi na myśl to, co zostało opisane jako „teoria szaleńca” w polityce zagranicznej – dająca poczucie, że ktoś

55 K. Marten, *President Putin's Rationality and Escalation in Russia's Invasion of Ukraine*, 09.03.2022, <https://www.ponarseurasia.org/president-putins-rationality-and-escalation-in-russias-invasion-of-ukraine/> [17.07.2022].

56 E. Braw, *Putin is "Playing the Madman" to Trick the West*, 04.01.2015, <https://www.newsweek.com/2015/04/10/impeccable-logic-behind-putins-madman-strategy-318529.html> [18.05.2022].

jest zdolny do wszystkiego, jeśli nie może doprowadzić wojny do końca tak, jak chce. U podstaw tego leży strategiczny cel maksymalizacji siły przetargowej poprzez wzbudzanie obaw nie tylko w Ukrainie, ale też w pozostałej części społeczności międzynarodowej.

Te zapowiedzi i decyzje Putina zmusiły agencje wywiadowcze państw demokratycznych do pilnej debaty na temat możliwości wykorzystania przez Kreml danej groźby. Oprócz wzmianki o rosyjskich siłach odstraszenia, dziwne zachowanie Putina zostało zauważone, gdy podczas telewizyjnego spotkania publicznie upokorzył szefa zagranicznego wywiadu, Siergieja Naryszkina⁵⁷.

Putin wyraża chęć zrobienia czegoś szalonego, na przykład użycia broni jądrowej, aby Zachód wycofał się ze swojego poparcia dla Ukrainy. Teoria szaleńca działa tylko wtedy, gdy groźba jest przekonująco szalona. Niektórzy uważają, że Putin teraz pasuje do tego opisu. Tak, oczywiście, jest zdolny do ogromnych błędów w ocenie sytuacji, ale zaszedł tak daleko, będąc wyrachowanym i przebiegłym⁵⁸. Gdy tylko minęło początkowe zaskoczenie Putina natychmiastową i skoordynowaną reakcją Zachodu na inwazję na Ukrainę, ponownie postawił na perspektywę długoterminową, na wewnętrzne sprzeczności Europy, a przede wszystkim na słabość i totalne nieporozumienie, przynajmniej w Europie Zachodniej, rosyjskiej świadomości imperialnej. Rosyjska telewizja państwowa pomaga Putinowi, tworząc atmosferę zbiorowej psychozy. Rosyjska strategia polega na przestraszeniu Zachodu, przedstawiając Putina jako nieprzewidywalnego. Jeśli u władzy stoi szaleniec, broń nuklearna kraju nabiera zupełnie nowego wymiaru. „Większość zachodnich polityków wierzy w Putina racjonalnego. Twierdzą, że po ponad 20 latach u władzy rosyjski przywódca jest wszystkim znany. . „Jest bezwzględny i amoralny, ale jest też bystry i wyrachowany. Podejmuje ryzyko, ale nie jest szalony” – napisał Gideon Rachman, główny komentator spraw zagranicznych „Financial Times”⁵⁹, podkreślając, że

57 *Путін відмовляється слухати власну розвідку після провалу у війні – Focus* [Putin vidmovlyayet'sya slukhaty vlasnu rozvidku pislya provalu u viyni – Focus], 22.03.2022, <https://www.slovovidilo.ua/2022/03/22/novyna/svit/putin-vidmovlyayetsya-slukhaty-vlasnu-rozvidku-pislya-provalu-viyni-focus> [15.05.2022].

58 M. Krepon, *Putin Plays The Mad Man Card In Ukraine*, 01.03.2022, <https://www.forbes.com/sites/michaelkrepon/2022/03/01/putin-plays-the-mad-man-card-in-ukraine/?sh=74ec88981405> [18.05.2022].

59 G. Rachman, *Putin, Ukraine and the madman theory of diplomacy*, „Financial Times”, 07.02.2022, <https://www.ft.com/content/3d8b94e9-odb7-4aa5-ac6a-9fef2ce43ab6> [18.05.2022].

są inni analitycy, którzy obawiają się, że rosyjski przywódca zamienia się we władcę szalonego. Uważają, że Putin był u władzy zbyt długo, coraz bardziej traci kontakt z rzeczywistością i ma paranoję. Jego izolacja podczas pandemii pogorszyła sytuację. Takie zachowanie może być aktem i przykładem „teorii szaleńca”. „Ostatni zwrot akcji polega na tym, że Putin racjonalista może udawać, że jest władcą szalonym” – napisał Rachman⁶⁰.

Rosyjska telewizja przekracza kolejne granice nienawiści i absurdu, grożąc atakiem nuklearnym i zniszczeniem Warszawy. W marcu 2022 r. rosyjscy eksperci dyskutowali o ewentualnym pojawieniu się pokojowego kontyngentu NATO w Ukrainie. Ich zdaniem doprowadziłoby to do wywołania wojny nuklearnej i „zniszczenia Warszawy w 30 sekund”. Pojawiło się również ostrzeżenie przed atakiem nuklearnym na Europę⁶¹.

Deputowany do Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej, Oleg Morozow, napisał w swoim kanale Telegram, że polskie władze swoimi wypowiedziami zmuszają Rosję do mówienia o „denazyfikacji” Polski. Tak zareagował na antyrosyjskie wypowiedzi prezydenta RP Andrzeja Dudy⁶² i premiera Mateusza Morawieckiego⁶³. „Swoimi wypowiedziami o Rosji jako «guzie rakowym» i o «odszkodowaniu», jakie musimy zapłacić Ukrainie, Polska zachęca nas do umieszczenia jej na pierwszym miejscu po Ukrainie w kolejce do denazyfikacji” – napisał Morozow⁶⁴.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rosji poinformowało w czerwcu 2022 r., że pomysł przekazania Ukrainie broni jądrowej może za-

60 Tamże.

61 W. Kowalski, *Rosja grozi Polsce. „Z Warszawy nic nie zostanie w 30 sekund”*, 24.03.2022, <https://www.planeta.pl/Wiadomosci/Swiat/Rosja-grozi-Polsce.-Z-Warszawy-nic-nie-zostanie-30-sekund-WIDEO-24-03-2022>.

62 M. Nycz, *Duda: Rosja musi zapłacić odszkodowania za to, co zniszczyła na Ukrainie*, 13.05.2022, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-duda-rosja-musi-zaplatc-odszkodowania-za-to-co-zniszczyla-n,nld,6022290#crp_state=1 [17.07.2022].

63 M. Morawiecki, *Russia's monstrous ideology must be defeated. It is the equivalent of 20th-century communism and Nazism – and it poses a deadly threat to Europe*, 10.05.2022, <https://www.telegraph.co.uk/opinion/2022/05/10/russias-monstrous-ideology-must-defeated/> [17.07.2022].

64 Н. Собенко, *Росія погрожує «денацифікувати» Польщу* [N. Sobenko, *Rosija pohrozhuje „denatsyfikuvaty” Pol'shchu*], 14.05.2022, <https://suspilne.media/239409-rosia-pogrozue-denacifikuvati-polsu/> [07.07.2022].

grozić Polsce⁶⁵. Wcześniej europoseł Radosław Sikorski powiedział, że Zachód ma prawo przekazać Ukrainie broń jądrową, ponieważ Rosja złamała warunki Memorandum Budapesztańskiego o zapewnieniach bezpieczeństwa, odmawiając poszanowania suwerenności i integralności Ukrainy, dlatego broń jądrowa powinna zostać zwrócona do Kijowa, mimo że Ukraińcy dobrowolnie się jej pozbyli⁶⁶. Mass media rosyjskie uważają, że polscy politycy „wykazują ekstremistyczną ideologię, szerzą nienawiść i podżegają do konfliktów”, a Polska rzekomo grozi naruszeniem reżimu nierozprzestrzeniania broni jądrowej⁶⁷. Natomiast szef Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej, Wiaczesław Wołodin, zagroził, że jeśli sugestia byłego ministra spraw zagranicznych RP, Radosława Sikorskiego, by dostarczyć Ukrainie broń jądrową, zostanie zrealizowana, to ewentualny konflikt nuklearny zniszczy kontynent europejski: „Sikorski prowokuje konflikt nuklearny w centrum Europy. Nie myśli ani o przyszłości Ukrainy, ani o przyszłości Polski. W przypadku spełnienia jego sugestii kraje te przestaną istnieć, podobnie jak Europa. Sikorski i jemu podobni są powodem, dla którego Ukraina musi nie tylko zostać uwolniona od nazistowskiej ideologii, ale także zdemilitaryzowana, zapewniając krajowi status wolny od broni jądrowej”⁶⁸.

Oficjalna przedstawicielka MSZ Federacji Rosyjskiej, Maria Zacharowa, podkreśliła: „Polscy politycy, kontrolowani przez amerykański pas napędowy, manifestują ekstremistyczną ideologię, szerzą nienawiść, podżegają do konfliktów, a teraz grożą planecie łamaniem reżimu nierozprzestrzeniania broni jądrowej. Ale najważniejsze jest to, że atakują Polaków, którzy są wciągani w nuklearny podział świata”⁶⁹.

65 В. Поліщук, *Захід має право дати Україні ядерні боєголовки для захисту незалежності – євродепутат* [V. Polishchuk, *Zakhid maye pravo daty Ukraini yaderni boyeholovky dlya zakhystu nezalezhnosti – yevrodeputat*], 12.06.2022, <https://www.rbc.ua/ukr/news/zapad-imeet-pravo-dat-ukraine-dernye-boegolovki-1655021054.html> [07.07.2022].

66 R. Sikorski, *Zachód ma prawo dać Ukrainie głowice nuklearne. Rosjanie odgrają się*, 12.06.2022, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art36498021-sikorski-zachod-ma-prawo-dac-ukrainie-glowice-nuklearne-rosjanie-odgrazaja-sie> [17.07.2022].

67 *У Росії пригрозили ударом по Польщі за ідею передати ядерні ракети Україні* [U Rosiyi pryhrozly udarom po Pol'shchi za ideyu peredaty yaderni rakety Ukraini], 12.06.2022, <https://www.rbc.ua/ukr/news/rossii-prigrozili-udarom-polshe-ideyu-peredat-1655045600.html> [07.07.2022].

68 D. Karlovskiy, *The Foreign Ministry of Russia Threatens Poland with Nuclear Strike*, 12.06.2022, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/06/12/7352076/> [17.07.2022].

69 К. Тищенко, *У МЗС РФ натякнули, що можуть завдати ядерного удару по Польщі* [K. Tyshchenko, *U MZS RF natyknuly, shcho mozhut zavdaty yadernoho udaru po Pol'shchi*], 12.06.2022,

Natomiast po słowach Jarosława Kaczyńskiego o potencjalnej misji pokojowej w Ukrainie rosyjskie media pisały, że „historia niczego nie nauczyła Polaków. Najwyraźniej chcą czwartego rozbioru Polski lub po prostu samozagłady”⁷⁰.

Putin po mistrzowsku manipuluje światem. Jego doświadczenie w KGB sprawia, że jest w stanie wyjątkowo trafnie ocenić swoich przeciwników i wykorzystać ich słabe punkty. Putin jest przebiegłym przeciwnikiem, który udaje, że traci równowagę. To niepokoi resztę świata, zmuszając innych przywódców do omijania go szerokim łukiem i przyzwolenia na jego ekstremalne zachowanie. Natomiast Putin jest zimny i wyrachowany, ale nie szalony. Nie ma zamiaru wysadzać świata w powietrze. Ale groźba nuklearnej apokalipsy może pomóc mu osiągnąć upragnione cele bez konieczności kontynuowania zwykłej konwencjonalnej wojny⁷¹.

Niektórzy badacze radzą odrzucić groźby Putina jako puste przechwałki. Putin igra z ogniem i – nawet jeśli faktycznie nie planuje użycia broni jądrowej – wszyscy możemy się poparzyć⁷². Przecież bez względu na intencje Putina podczas inwazji na Ukrainę trudno sobie wyobrazić, że wszystko idzie zgodnie z planem. Po latach budowania swojego wizerunku jako globalnego gracza Rosja została zdegradowana gospodarczo, militarnie i moralnie. Inwazja przyniosła dokładnie to, czemu prawdopodobnie miała zapobiec – zjednoczoną antyrosyjską Ukrainę, ożywione NATO z dodatkowymi krajami domagającymi się przystąpienia, silniejszy sojusz między krajami zachodnimi oraz ożywienie światowego przywództwa USA. Gdy Putin zostanie osaczony, nawet jeśli nie miał zamiaru kiedykolwiek użyć broni jądrowej, może znaleźć się w sytuacji, w której nie zobaczy innej opcji.

Z drugiej strony, jeśli naprawdę stracił kontrolę nad rzeczywistością, może położyć kres cywilizacji w przypływie wzburzenia lub

<https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/12/7352076/> [07.07.2022].

70 В.И. Громак, *Ритуальные пляски вандалов* [V.I. Gromak, *Ritual'nyye plyaski vandalov*], 19.05.2022, https://nvo.ng.ru/realty/2022-05-19/3_1189_poland.html [07.07.2022]; Л. Степушова, «Гиена» Европы Польша втягивает мир в третью мировую войну [L. Stepushova, „Hiena” Evropy Pol'sha vtyahivaet mir v tret'yu mirovuyu voynu [16.03.2022], <https://www.pravda.ru/world/1690791-polska/> [07.07.2022].

71 D. Holz, *Mastermind or madman? Putin shows why the world needs new nuclear agreements*, 17.03.2022, <https://thebulletin.org/2022/03/mastermind-or-madman-putin-shows-why-the-world-needs-new-nuclear-agreements/> [26.06.2022].

72 Tamże.

dlatego, że ma zły dzień. Racjonalny interes własny, założenie o gwarantowanym obustronnym zniszczeniu, które leży u podstaw teorii odstraszenia nuklearnego, nie miałyby już wtedy wpływu. Chociaż rosyjski proces autoryzacji jądrowej nie został upubliczniony, to prawdopodobnie Putin, podobnie jak prezydent USA, posiada bezpośrednio upoważnienie do uruchomienia ogromnego rosyjskiego arsenału broni jądrowej. W przypadku Putina może to oznaczać, że jeśli nie wygra wojny w Ukrainie, wysadzi świat w powietrze, aby nikt inny nie wygrał⁷³.

Jeszcze w 2018 r. w filmie Władimira Sołowjowa *Światowy porządek 2018* Władimir Putin stwierdził, że atak nuklearny doprowadziłby do globalnej katastrofy dla ludzkości i świata, po czym zadał pytanie: „Ale ja jako obywatel Rosji i głowa państwa rosyjskiego, chcę zadać pytanie: po co nam taki pokój, skoro tam nie będzie Rosji?”. Według Putina, Rosja może użyć broni jądrowej tylko wtedy, gdy system ostrzegania przed atakiem raketowym wykryje wystrzelenie wrogich pocisków, obliczy ich trajektorię i czas upadku głównych jednostek na terytorium Rosji⁷⁴. Takie samo pytanie zadał po trzech dniach wojny propagandysta telewizyjny, Dmitrij Kisielow⁷⁵. Tego typu retoryka sugeruje, że obecne kłopoty nie mogą zaczynać się i kończyć na Putinie.

Bez względu na stan psychiczny Putina świat stoi w obliczu niezwykle niebezpiecznego momentu. To, że los ludzkości zależy od stanu psychicznego jednostki, jest naprawdę szalone. Obecna sytuacja powinna skoncentrować uwagę na wielu działaniach, jakie możemy podjąć, aby świat był bezpieczniejszy dla wszystkich, w tym odnowienie kontroli zbrojeń oraz praktyk dowodzenia i kontroli nuklearnej, które znacznie ograniczą możliwość, że jakiś szaleniec może podjąć działania, które zagrożą całej ludzkiej cywilizacji. Działania te zmniejszyłyby prawdopodobieństwo, że wojna w Ukrainie doprowadzi do

73 Tamże.

74 «Зачем нам такой мир, если там не будет России?» Путин – о глобальной катастрофе после ядерного удара [„Zachem nam takoy mir, yesli tam ne budet Rossii?” Putin – o global'noy katastrofe posle yadernogo udara], 07.03.2018, <https://meduza.io/news/2018/03/07/zachem-nam-takoy-mir-esli-tam-ne-budet-rossii-putin-o-globalnoy-katastrofe-posle-yadernogo-udara> [15.05.2022]; В. Путин, «Зачем нам такой мир, если не будет России?» [W. Putin, „Zachem nam takoy mir, esli nie budet Rossii?”], 07.03.2018, <https://www.svoboda.org/a/29084688.html> [15.05.2022].

75 «Зачем нам мир, если в нем не будет России?» – Киселёв [„Zachem nam mir, yesli v nem ne budet Rossii?” – Kiselev], 27.02.2022, <https://tjournal.ru/flood/547111-zachem-nam-mir-esli-v-nem-ne-budet-rossii-kiselev> [15.05.2022].

katastrofy nuklearnej. W trakcie tej wojny zjednoczony Zachód nie tylko dostarcza Ukraincom pomoc wojskową i humanitarną; podjął również bezprecedensowe kroki w celu odizolowania Rosji i osłabienia jej gospodarki. Francuski minister finansów określił wykluczenie Rosji z sieci bankowej SWIFT jako „finansową broń jądrową”⁷⁶. Z punktu widzenia Putina ta odpowiedź może potwierdzić jego najgorsze obawy: Zachód rzeczywiście zamierza zniszczyć Rosję i niczego po sobie nie zostawić. Przez taką pozycję Zachodu Putin może być skłonny za ryzykować zniszczenie planety, aby osiągnąć swoje cele, ponieważ jest przekonany, że w przeciwnym razie Zachód zniszczy Rosję.

Niestety, ale większość ludności Federacji Rosyjskiej popiera wojnę z Ukrainą. Jedną z głównych przyczyn takiego wsparcia jest to, że Rosjanie jeszcze nie zrozumieli, że kontynuacja wojny z Ukrainą nie prowadzi ich do zwycięstwa, ale do katastrofy, która zbliża się do ich kraju⁷⁷. W czerwcu 2022 r. 77% obywateli Rosji popierało wojnę w Ukrainie⁷⁸.

Paranoicy zazwyczaj oskarżają swoich rzekomych prześladowców o robienie dokładnie tego, co sami planują. Putin nieprawdopodobnie oskarżył Ukrainę o zmasowanie sił na granicach separatystycznego regionu Donbasu w celu dokonania ludobójstwa na mieszkańcach rosyjskojęzycznych, czyniąc to w krzywym zwierciadle własnych intencji. Jego przemowy w ogólnokrajowej telewizji, w których określa wybranych przywódców Ukrainy jako uzależnionych od narkotyków neonazistów, wzbudziły wątpliwości nawet wśród popierających go Rosjan co do jego stanu i zdrowia psychicznego⁷⁹.

76 A. Nardelli, M. Seputyte, J. Follain, A. Delfs, *EU Moves Toward Ousting Russia From SWIFT as Germany Shifts*, 26.02.2022, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-26/eu-edges-toward-nuclear-option-of-blocking-russia-from-swift> [18.05.2022].

77 Чому росіяни підтримують війну з Україною? [Чому росіяни підтримують війну з Україною?], 12.03.2022, https://defence-ua.com/army_and_war/chomu_rosijani_pidtrimujut_vijnu_z_ukrajinoju-6385.html [15.05.2022]; Більшість росіян підтримують війну в Україні, а відповідальність за загибель людей покладають на Захід – опитування [Bil'shist' rosiyan pidtrimuyut' vijnu v Ukraini, a vidpovidal'nist' za zahybel' lyudey pokladayut' na Zakhid – opytuvannya], 29.04.2022, <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/29/novyna/suspilstvo/bilshist-rosiyan-pidtrimuyut-vijnu-ukrayini-a-vidpovidalnist-zahybel-lyudej-pokladayut-zaxid-opytuvannya> [15.05.2022].

78 77% росіян підтримують війну в Україні – опитування «Левада-центр» [77% rosiyan pidtrimuyut' vijnu v Ukraini – opytuvannya „Levada-tsentr”], [https://bykvu.com/ua/bukvy/77-rosiian-pidtrimuyut' vijnu v Ukraini – opytuvannya „Levada-tsentr”](https://bykvu.com/ua/bukvy/77-rosiian-pidtrimuyut-viinu-v-ukraini-opytuvannya-levada-tsentr/), [07.07.2022].

79 P. Taylor, *Inside Vladimir Putin's head. Paranoid megalomaniac or rational actor? The Russian president's mental puzzle*, 27.02.2022, <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-ukraine-nato-nuclear-inside-putins-head/>.

Bez względu na stan zdrowia Putina, czy jest fizycznie chory, niestabilny psychicznie, czy po prostu racjonalny i niebezpieczny, dla świata jego zachowanie tworzy poważne konsekwencje. „Przywódca Kremla jest pogrążony w paranoicznej mentalności, w której wierzy, że Ukraina nie powinna istnieć, a Rosja powinna zdominować świat, jeśli nie cały, to przynajmniej jego część” – powiedział Lew Ponomaryow, dysydent i współzałożyciel zabronionej w Rosji humanitarnej organizacji praw człowieka „Memoriał”. „Może wciągnąć nas w trzecią wojnę światową, a nawet w konflikt nuklearny”⁸⁰.

Politycy w całej Europie debatują, czy nieprzewidywalna taktyka Putina czyni go wielkim strategiem, czy po prostu szaleńcem. Muammar Kaddafi zastosował sprytną strategię, aby mieć pewność, że zawsze będzie w pamięci przywódców i zwykłych obywateli na całym świecie: udawał, że jest niezdecydowany, by zmylić i przestraszyć swoich przeciwników. Wydaje się, że ostatnio podobną strategię przyjął Władimir Putin, pojawiając się na przemian przynębiony, niemający kontaktu z rzeczywistością, albo całkowicie znikając. Według profesora Jerrolda Posta, który stworzył i przez wiele lat kierował ośrodkiem analizy osobowości, prezydent Putin „postrzega się jako współczesny car odpowiedzialny za ludy rosyjskojęzyczne. Ale najważniejszą dla niego osobą jest sam Putin, nie Rosjanie”⁸¹.

Amerykański miliarder i inwestor, Bill Browder, został wydalony z Rosji, a jego wybitny prawnik zmarł tajemniczą śmiercią w rosyjskim więzieniu. Browder znał Putina od wczesnych dni sprawowania władzy. Nazywa Putina „wysoce racjonalnym socjopatą”, który myślał, że kontroluje swoją sytuację wewnętrzną, dopóki prezydent Ukrainy, Janukowycz, nie został obalony przez protestujących na Majdanie. „Putin nie chciał skończyć jak Janukowycz, a jedynym powodem, dla którego zaatakował Ukrainę, jest stworzenie masowego rozproszenia uwagi” – przekonuje Browder⁸². Ta paranoja napędza grę szaleńców. Ale z drugiej strony działania Putina wcale nie są szalone. Zrobi wszystko, by utrzymać się przy władzy, a użycie retoryki nuklearnej

80 Tamże.

81 E. Braw, *Putin is "Playing the Madman" to Trick the West*, 04.01.2015, <https://www.newsweek.com/2015/04/10/impeccable-logic-behind-putins-madman-strategy-318529.html>.

82 Tamże.

jest środkiem do tego celu. Dla niego jest to skuteczne, ale dla Rosji to szalona strategia⁸³.

Wiele intencji stojących za działaniami Putina i jego rządu – niezależnie od tego, czy są one wyrazem prawdziwych przekonań i ideologii, czy tylko strategicznymi zwodami – pozostaje nieuchwytnych. Rosja ma niewiele mechanizmów, aby uniemożliwić Putinowi wykorzystanie broni jądrowej, gdyby uznał, że nie ma nic do stracenia. W marcu 2022 r. dyrektor American Statecraft Program w Carnegie Endowment for International Peace, Christopher S. Chivvis, napisał, że w scenariuszach gier wojennych, w których brał udział i w których rozważano, co by się stało, gdyby Rosja uderzyła na Ukrainę bronią nuklearną, praktycznie we wszystkich sytuacjach świat byłby w zasadzie zniszczony. „Przekroczenie progu nuklearnego niekoniecznie oznaczałoby natychmiastową, pełną wymianę nuklearną – innymi słowy globalną wojnę termojądrową. Ale byłoby to niezwykle niebezpieczne, przełomowe wydarzenie w historii świata. Opcja nuklearna [...] polega na użyciu przez Rosję małej broni jądrowej («niestrategicznej broni nuklearnej») przeciwko konkretnemu celowi wojskowemu w Ukrainie. Taki atak mógłby mieć cel militarny, taki jak zniszczenie lotniska lub innego celu wojskowego, ale miałyby głównie na celu zademonstrowanie woli użycia broni jądrowej lub «eskalację w celu deeskalacji» i przestraszenie Zachodu do wycofania się⁸⁴.

Jest nie do pomyślenia, aby błędy i błędne obliczenia doprowadziły świat na skraj nuklearnej otchłani. A jednak do tego zmierza świat. Podczas gdy kubański kryzys raketowy trwał 13 dni⁸⁵, wojna Rosji z Ukrainą trwa już prawie rok i, niestety, bez wyraźnego końca, co zwiększa prawdopodobieństwo błędów z obu stron.

83 Tamże.

84 C.S. Chivvis, *I've studied the possible trajectories of the Russia-Ukraine war. None are good*, 08.03.2022, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/mar/08/russia-ukraine-war-possible-trajectories> [12.06.2022].

85 L. Bielski, M. Trąba, *Historia powszechna*, Lubień 2003, s. 321; W. Kostecki, *Zacznijmy wojnę w niedzialek: kubański kryzys raketowy 1962*, Warszawa 2012.

Podsumowanie

„Teoria szaleńca” jest często krytykowana jako nieskuteczna strategia polityki zagranicznej. W szczególności zwraca się uwagę, że można ją uznać za tzw. rosyjską ruletkę (ekstremalny hazard ze skutkiem śmiertelnym)⁸⁶ w stosunkach międzynarodowych, co zwiększa nieprzewidywalność i nie zawsze stymuluje jej adresata do pożądanego zachowania. Ta sama krytyka jest formułowana pod adresem Donalda Trumpa i jego polityki, która znacznie zwiększyłaby ryzyko mimowolnej eskalacji nuklearnej z Koreą Północną⁸⁷.

Ogólnie rzecz biorąc, Nixon był zbyt wyrachowany, aby jego szaleństwo było wiarygodne. Z drugiej strony D. Trump był typową osobą tej roli. Kim Jong-un z Korei Północnej również próbował zagrać tę rolę. Putin nie radzi sobie dobrze z subtelnością, więc zrezygnował z niej. Jego oświadczenie pojawiło się podczas telewizyjnego spotkania, podając jako uzasadnienie sankcje i agresywne zachowanie NATO. Bez wątplenia ma nadzieję, że grając kartą szaleńca, Zachód się wycofa.

Putin angażuje się w tego rodzaju świadomą manipulację wizerunkiem, aby wywołać wątpliwości co do własnej racjonalności lub nawet utraty zdrowego rozsądku. Jak podkreślają Fiona Hill i Clifford G. Gaddy w swojej książce⁸⁸, w rzeczywistości cel Putina, polegający na rozpowszechnieniu informacji o sobie, jest bardziej skomplikowany niż cel Nixona. On nie próbuje po prostu wyświetlić określonego obrazu o sobie, a nawet się zamieszania wokół „prawdziwego” Putina. On także chce śledzić, w jaki sposób rozwija się początkowy pomysł i przez kogo. Putin chce zobaczyć, jak ulepszy się pierwotna wersja i jak to ostatecznie będzie ponownie odtwarzane. Putin chce zobaczyć, jak inni interpretują to, co mówi, by wiedzieć, jak potem reagować. Nacisk kładziony jest na postrzeganie ludzi, a nie na rzeczywistość:

86 D.A. Fishbain, J.R. Fletcher, T.E. Aldrich, J.H. Davis, *Relationship between Russian roulette deaths and risk-taking behavior: a controlled study*, „The American Journal of Psychiatry”, vol. 144, 1987, issue 5, s. 563-567; O. Адамович, *Новая «русская рулетка» – ударь соседа током!* [O. Adamovych, *Novaya „russkaya ruletka” – udar sosedu tokom!*], 31.10.2017, <https://www.kp.ru/daily/26751/378115/> [15.05.2022].

87 G.M. Graff, *The Madman and the Bomb. The nuclear launch process once haunted Nixon's aides. 43 years later, is it finally time to reform the system?*, 11.08.2017, <https://www.politico.com/magazine/story/2017/08/11/donald-trump-nuclear-weapons-richard-nixon-215478/> [26.06.2022].

88 F. Hill, C.G. Gaddy, *Mr. Putin...*, s. 14.

co myślą i jak zachowują się inni, kiedy nic o nim nie wiedzą, co daje Putinowi taktyczną przewagę polityczną⁸⁹.

Dla W. Putina najważniejsze w informacji nie jest to, czy jest ona prawdziwa, czy nie, a w jaki sposób słowa i czyny są postrzegane przez innych. Putin jest mniej zainteresowany przedstawieniem określonej wersji rzeczywistości, a bardziej obserwowaniem, jak inni reagują na informacje. Dla niego inni są uczestnikami gry, on kieruje. Jako prezydent i premier przedstawił niezliczoną ilość różnych osobistości⁹⁰.

Trudno sobie wyobrazić, jaką użyteczną rolę mogłaby odegrać broń nuklearna w inwazji Putina na Ukrainę – ponieważ jakakolwiek detonacja atomowa tak blisko granic Rosji spowodowałaby śmierć i skażenie wśród jego własnych żołnierzy i obywateli. A gdyby użył bomb atomowych przeciwko Zachodowi, który nie interweniował militarnie w obronie Ukrainy, zaryzykowałby odwet, który mógłby ostatecznie zniszczyć planetę. Praktycznie broń nuklearna jest zwykle używana w jednym celu: do powstrzymania użycia innej broni nuklearnej. Jednak rosyjska doktryna wojskowa wprowadziła ostatnio nowe potencjalne uzasadnienie: „eskalować do deeskalacji”, grożąc atakiem nuklearnym, aby zmusić przeciwnika do wycofania się z konwencjonalnej walki.

Politolog, Scott Sagan, i historyk, Jeremi Suri, skrytykowali teorię jako „nieskuteczną i niebezpieczną”, powołując się na przekonanie, że sowiecki przywódca Breżniew nie rozumie, co Nixon próbuje przekazać, i biorąc pod uwagę możliwość wypadku ze strony wzmoczonych ruchów USA⁹¹. Podobnie skrytykowano rzekome wykorzystanie tej teorii przez prezydenta Trumpa w Korei Północnej, co sugeruje, że zwiększono również prawdopodobieństwo wypadku wynikającego z ciągu prób rakietowych Korei Północnej⁹². Profesor stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Harvarda, Stephen Walt, twierdził, że niewiele udanych przypadków „teorii szaleńca” można znaleźć

89 Tamże.

90 Tamże.

91 S. Coll, *The Madman Theory of North Korea*, 24.09.2017, <https://www.newyorker.com/magazine/2017/10/02/the-madman-theory-of-north-korea> [12.06.2022].

92 Tamże; J. Stevenson, *The Madness Behind Trump's "Madman" Strategy*, New York Times, 26.10.2017, <https://www.nytimes.com/2017/10/26/opinion/the-madness-behind-trumps-madman-strategy.html?action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=opinion-c-col-right-region> [12.06.2022].

w zapisach historycznych⁹³. McManus argumentował, że niektóre formy „szaleństwa” mogą być atutem w negocjacjach, podczas gdy inne przynoszą efekt przeciwny do zamierzonego⁹⁴.

Według politologów Samuela Seitza i Caitlin Talmadge, „historia, zarówno przed prezydenturą Trumpa, jak i w jej trakcie, pokazuje, że taktyki szaleńców zazwyczaj nie są w stanie wzmocnić odstraszenia ani wywierać wpływu na negocjacje”. Przytaczają trzy główne powody: stany docelowe nie otrzymują wiadomości, którą „szaleńca” myśli, że wysyła, stany docelowe nie uważają zachowania „szaleńca” za wiarygodne, a stany docelowe nie dają się „szaleńcowi” nawet wtedy, gdy wierzą w retorykę szaleńca, ponieważ szaleniec jest postrzegany jako niezdolny do złożenia wiarygodnych zapewnień co do przyszłego zachowania⁹⁵.

Należy również zauważyć, że jeśli przywódca tylko udaje szaleńca (na przykład sugerując, ale nie grożąc użyciem broni jądrowej), przeciwnicy rozumieją, że mają do czynienia z manipulacją i ignorują wszelkie irracjonalne groźby, w które nie wierzą. Mao Zedong uważał więc, że broń nuklearna bardziej ogranicza Stany Zjednoczone niż ich przeciwników, ponieważ prawdopodobieństwo jej użycia jest niezwykle niskie⁹⁶. Możliwa jest również sytuacja odwrotna: dla niektórych przeciwników takie zachowanie może stać się sygnałem do manifestacji własnego fanatyzmu, który nie będzie już podstępem, ale zwiększy eskalację konfliktu, co może doprowadzić do fatalnego rezultatu. Tym samym koszty wynikające ze zwiększonego ryzyka otwartego konfliktu zbrojnego stają się wyższe niż możliwy pozytywny efekt⁹⁷.

Podsumowując rozważania na temat wykorzystania przez W. Putina „teorii szaleńca”, należy odnieść się do postawionych we wstępie hipotez. Na podstawie przeprowadzonej w artykule analizy można

93 S. Walt, *Things Don't End Well for Madmen. The president prizes "unpredictability", but history isn't on his side*, 16.08.2017, <https://foreignpolicy.com/2017/08/16/things-dont-end-well-for-madmen-trump-north-korea/> [12.06.2022].

94 R.W. McManus, *Revisiting the Madman Theory...*

95 S. Seitz, C. Talmadge, *The Predictable Hazards of Unpredictability: Why Madman Behavior Doesn't Work*, „The Washington Quarterly”, vol. 43, 2020, issue 3, s. 31-46.

96 J. Suri, *Donald Trump and the "Madman" Playbook*, 08.10.2017, <https://www.wired.com/story/donald-trump-madman-strategy-north-korea-nuclear-weapons/> [18.05.2022].

97 J. Slater, *Trump Is Using the Madman Theory in North Korea Policy Trump Is Using the Madman Theory in North Korea Policy*, 03.06.2018, <https://nationalinterest.org/feature/trump-using-the-madman-theory-north-korea-policy-26097> [18.05.2022].

potwierdzić zasadność hipotezy, że rosyjska wojna Rosji przeciwko Ukrainie w lutym 2022 r. doprowadziła do powstania nowych, realnie istniejących wyzwań i zagrożeń na arenie międzynarodowej. Mowa nie tylko o zagrożeniach nuklearnych, ale również: polityczno-militarnych, ekonomiczno-finansowych, społeczno-kulturowych, energetyczno-ekologicznych i żywnościowych. Natomiast groźby wykorzystania broni atomowej doprowadziły w pierwszych miesiącach wojny do nieprzekazywania Ukrainie odpowiedniej pomocy militarnej, najpierw broni ofensywnej, co spowodowało przejęcie przez wojska FR znaczących obszarów wschodniej i południowej części Ukrainy.

Później państwa zachodnie zaczęły udzielać Ukraincom wsparcia militarne, humanitarne i ekonomiczne, co wzmocniło przekonanie o bezużyteczności broni jądrowej. Postawa szaleńca Putina pokazuje, że odstraszenie nuklearne jest bardzo niebezpiecznym posunięciem. Najgorszym przypadkiem są wymiany nuklearne między państwami z przerośniętymi arsenałami nuklearnymi. Odstraszenie za pomocą sankcji ekonomicznych również zawodzi, gdy przywódcy mają możliwość obejścia sankcji lub są przekonani, że zyski przekroczą kary. Konwencjonalne odstraszenie zapewnia największą ochronę, ale jest to kosztowna propozycja. A konwencjonalne odstraszenie nie ma zastosowania w przypadku rozbieżności, takich jak Ukraina vs. Rosja. W takich przypadkach wymagane są środki karne, aby przywrócić to, czego nie udało się osiągnąć odstraszeniem⁹⁸.

Nic nie wskazuje na to, że Putin ma skłonności samobójcze. Jedyнным sposobem, aby przejść do historii jako człowiek, który ponownie uczynił Rosję wielką, jest urzeczywistnienie tej przyszłej historii. Oznacza to, że jego ostatnie wypowiedzi, które niektórzy zinterpretowali jako szaloną gadkę, mogą być po prostu próbą zaszczepienia strachu w jego przeciwnikach, do blefowania o tym, jak daleko będzie eskalować, aby upewnić się, że wygra.

Tym, co jeszcze bardziej zagraża, jest apetyt Putina na podejmowanie ryzyka, którym chwalił się w swojej autobiografii⁹⁹. Ta akceptacja ryzyka była w pełni widoczna wraz z rosyjskim ostrzałem wojskowym

98 M. Krepon, *Putin gives the mad man theory a try*, 27.02.2022, <https://www.armscontrolwonk.com/archive/1215106/putin-gives-the-mad-man-theory-a-try/>.

99 V. Putin, N. Gevorkyan, N. Timako, *First Person. An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President Vladimir Putin*, Public Affairs, 2000.

największej europejskiej elektrowni jądrowej w Zaporozżu¹⁰⁰. Oczywistym celem ataku było przejęcie kontroli nad obiektem dostarczającym energię elektryczną do jednej czwartej Ukrainy, a nie wywołanie podobnego do Czarnobyla uwolnienia materiałów jądrowych. Operacja powiodła się, mimo że spowodowała pożar w powiązanim budynku administracyjnym, a ryzyko było tak duże, że Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej z powodu pożaru elektrowni jądrowej w Zaporozżu zmieniła pracę swojego Centrum ds. Zdarzeń i Sytuacji Kryzysowych na całodobową pracę¹⁰¹.

W historii dyplomacji nuklearnej żadne państwo nigdy nie zrezygnowało z broni atomowej w odpowiedzi na ostre zagrożenia. Jednak w wielu przypadkach kraje były nakłaniane do odkładania swoich programów nuklearnych w zamian za zyski polityczne i gospodarcze. Po upadku muru berlińskiego RPA, Brazylia, Argentyna, Ukraina, Kazachstan i Białoruś dobrowolnie zrezygnowały z broni jądrowej lub porzuciły zaawansowane programy. W 2003 r. Muammar Kaddafi, libijski dyktator, w zamian za możliwości gospodarcze, zgodził się oddać swój sprzęt do wzbogacania uranu. Prawie dwanaście lat później przyszło przełomowe porozumienie, w którym Iran zgodził się zamrozić swój program broni nuklearnej i rozmontować jego części w zamian za zwolnienie z sankcji¹⁰².

Przyszłość jest pełna niepewności, a wyobrażanie sobie przyszłości działań wojennych jest trudnym zadaniem, zwłaszcza że działania wojenne kształtują trendy geopolityczne, społeczne, technologiczne, gospodarcze, środowiskowe i militarne. Zbyt wiele analiz skupia się na problemach dnia dzisiejszego i nie uwzględnia nieoczekiwanych zmian w społeczeństwie, technologii czy polityce.

100 Я. Прищепя, *Обстріли Запорізької АЕС: пожежу вдалося ліквідувати* [Y.A. Pryshchepa, *Obstrily Zaporiz'koyi AES: pozhzhu vdalosya likviduvaty*], 04.03.2022, <https://suspinne.media/213592-obstrily-zaporizkoi-aes-pozhezhu-vdalosa-likviduvati/> [15.05.2022]; A. Kalatur, *На Запорізькій АЕС пожежа через обстріли росіян: з'явилися деталі* [A. Kalatur, *Na Zaporiz'kij AES pozhzha cherez obstrily rosiyan: z'yavylis' detali*], 04.03.2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/4/7327993/> [15.05.2022].

101 МАГАТЕ перевів Центр надзвичайних ситуацій у режим 24/7 через ситуацію на Запорізькій АЕС [МАГАТЕ pereviv Tsentr nadzvychaynykh situatsiy u rezhym 24/7 cherez situatsiyu na Zaporiz'kij AES], 04.03.2022, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mahate-centr-nadzvychaynyh-sytuatsii-zaes/31735618.html> [15.05.2022].

102 S. Coll, *The Madman Theory of North Korea*, 24.09.2017, <https://www.newyorker.com/magazine/2017/10/02/the-madman-theory-of-north-korea> [12.06.2022].

Rozważając działania wojenne, zwykle myślimy o przestarzałych koncepcjach wojskowych lub skupiamy się na wcześniejszych zdolnościach do wygrywania bitew, które są lub wkrótce będą przestarzałe. Środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego szybko się zmienia, a niesprowokowana inwazja Rosji na Ukrainę spowodowała sejsmiczną zmianę w krajobrazie bezpieczeństwa. Sojusz musi zatem przewidywać i dostosowywać się do nowych, pojawiających się zagrożeń dla bezpieczeństwa, jednocześnie koncentrując się na odstraszaniu, obronie i bezpieczeństwie kooperacyjnym.

Szybkie tempo zmian technologicznych ma poważne konsekwencje dla przyszłości działań wojennych. Ulepszenia w zakresie wykrywania, precyzji, sztucznej inteligencji, autonomii, cyberprzestrzeni i kosmosu zakłócają dotychczasowe sposoby projektowania siły bojowej i mogą potencjalnie zburzyć obecną równowagę wojskową. Zmiany te stwarzają potencjalne zagrożenia, ale także szanse, jeśli wojsko amerykańskie będzie mogło szybko dostosować się i opracować nowe koncepcje operacyjne i struktury organizacyjne, aby wykorzystać te nowe technologie z doskonałym skutkiem.

Dzisiejszy świat, oparty na wiedzy, wpłynie na sposób prowadzenia wojen w przyszłości. Na wojny te duży wpływ będą miały fundamentalne zmiany zachodzące w globalnym środowisku geostrategicznym oraz rosnąca rola czynników politycznych, kulturowych i społeczno-ekonomicznych w ogólnych równaniach bezpieczeństwa. Jednak technologia będzie miała ogromny wpływ na przyszłe wojny. Dlatego, aby zrozumieć przyszłe działania wojenne, konieczne jest nie tylko zrozumienie nieprzewidywalnych, niepewnych i nieznanych dziedzin, w których nasz świat szybko się porusza, ale także ocena rewolucyjnych sposobów, w jakie rozwój technologiczny wpłynie na przyszłe działania wojenne.

Podczas formułowania nowej doktryny należy w pełni wykorzystać postęp, jaki dokonuje się w technologii informacyjnej, elektronice wojskowej, zdolnościach inwigilacyjnych i precyzyjnym naprowadzaniu. Doktryna wojskowa powinna obejmować i łączyć ze sobą całe spektrum różnorodnych sił w skuteczną całość, która może być użyta jako zdolna siła uderzeniowa, której nie może dorównać żadna siła wroga. W ramach formułowania nowej doktryny należy w pełni wykorzystać możliwości nadzoru i precyzyjne wytyczne. Należy zrozumieć, że obecny sprzęt wojskowy, taki jak samoloty, okręty i czołgi, został

zredukowany do statusu jedynie platformy do przenoszenia precyzyjnej amunicji kierowanej, czujników i pocisków. O ile platformy te nie są uwikłane i zintegrowane z ogólnokrajowym systemem bezpieczeństwa, ich wartość jest minimalna. Dlatego kluczem do przyszłości jest integracja.

Podczas gdy siły ukraińskie od lutego walczą w obronie przed rosyjską inwazją, na przebieg wojny wpływ miało zaangażowanie międzynarodowe – a mianowicie dostawy broni i sprzętu, które Ukraina otrzymała od swoich zagranicznych zwolenników. Ale gdy Stany Zjednoczone, ich europejscy sojusznicy i inne kraje na całym świecie zaoferowały pomoc wojskową, były również aktywne na innym froncie: wprowadziły masowe sankcje wymierzone w Rosję.

Bibliografia

- „*Zachem nam mir, yesli v nem ne budet Rossii?*” – Kiselov, 27.02.2022, <https://tjournal.ru/flood/547111-zachem-nam-mir-esli-v-nem-ne-budet-rossii-kiselev>.
- „*Zachem nam takoy mir, yesli tam ne budet Rossii?*” Putin – o global'noy katastrofe posle yadernogo udara, 07.03.2018, <https://meduza.io/news/2018/03/07/zachem-nam-takoy-mir-esli-tam-ne-budet-rossii-putin-o-globalnoy-katastrofe-posle-yadernogo-udara>.
- 77% rosiyan pidtrymuyut' viynu v Ukrayini – opytuvannya „Levada-tsentr”, <https://bykvu.com/ua/bukvy/77-rosiian-pidtrymuiut-viynu-v-ukraini-opytuvannya-levada-tsentr/>.
- Acharya A., Grillo E., *War with Crazy Types*, „Political Science Research and Methods”, vol. 3, issue 2, May 2015.
- Adamovych O., *Novaya „russkaya ruletka” – udar' sosedu tokom!*, 31.10.2017, <https://www.kp.ru/daily/26751/3781115/>.
- Antelava N., Lomashvili M., *Making sense of nuclear threats and Nixon-era 'Madman theory' in Russian war rhetoric*, 12.05.2022, <https://www.codastory.com/newsletters/russia-nuclear-threats/>.
- Bielski L., Trąba M., *Historia powszechna*, Lubień 2003.
- Bil'shist' rosiyan pidtrymuyut' viynu v Ukrayini, a vidpovidal'nist' za zahybel' lyudey pokladayut' na Zakhid – opytuvannya*, 29.04.2022, <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/29/novyna/suspilstvo/bilshist-rosiyan-pidtrymuyut-viynu-ukrayini-a-vidpovidalnist-zahybel-lyudey-pokladayut-zaxid-opytuvannya>.
- Braw E., *Putin is «Playing the Madman» to Trick the West*, 04.01.2015, <https://www.newsweek.com/2015/04/10/impeccable-logic-behind-putins-madman-strategy-318529.html>.

- Brown A., *The Madman Political Theory: Explaining Acting Crazy For Political Leverage, From Nixon To Putin*, 04.03.2022, <https://moguldom.com/397364/the-madman-political-theory-explaining-acting-crazy-for-political-leverage-from-nixon-to-putin/>.
- Buncombe A., *Ukraine: Putin declares war and warns foreign powers of unprecedented 'consequences' if they interfere*, 24.02.2022, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/putin-russia-ukraine-military-invade-b2022046.html>.
- Burr W., Kimball J.P., *Nixon, Kissinger, and the Madman. Strategy during Vietnam War*, 29.05.2015, <https://networks.h-net.org/node/72044/pdf>.
- Burr W., Kimball J.P., *Nixon's Nuclear Spectre. Nixon's Nuclear Specter: The Secret Alert of 1969, Madman Diplomacy, and the Vietnam War*, University Press of Kansas, 2015.
- Carroll J., *Nixon's madman strategy*, 14.06.2005, http://archive.boston.com/news/globe/editorial_opinion/oped/articles/2005/06/14/nixons_madman_strategy/.
- Chivvis C.S., *I've studied the possible trajectories of the Russia-Ukraine war. None are good*, 08.03.2022, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/mar/08/russia-ukraine-war-possible-trajectories>.
- Chomu rosiyany pidtrymuyut' viynu z Ukrainoyu?, 12.03.2022, https://defence-ua.com/army_and_war/chomu_rosijani_pidtrimujut_vijnu_z_ukrajinoju-6385.html.
- Cohen R., *The Escalation Fixation*, 06.05.2022, <https://www.rand.org/blog/2022/05/the-escalation-fixation.html>.
- Coll S., *The Madman Theory of North Korea*, 24.09.2017, <https://www.newyorker.com/magazine/2017/10/02/the-madman-theory-of-north-korea>.
- Defiant Putin mauls Macron in Moscow. Russian president fires both barrels at NATO alliance, while Macron notes diplomacy with Russia carries 'an element of ingratitude'*, 07.02.2022, <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-welcomes-emmanuel-macron-france-into-his-lair-kremlin-ukraine/>.
- Dimitriadis D., Overton I., *The 'madman despot' theory only serves to embolden Vladimir Putin*, 25.04.2022, <https://aoav.org.uk/2022/the-madman-despot-theory-only-serves-to-embolden-vladimir-putin/>.
- Ellsberg D., *The Political Uses of Madness*, Wykład wygłoszony w Lowell Institute of the Boston Public Library, <https://ia800102.us.archive.org/20/items/ThePoliticalUsesOfMadness/ELSo05-001.pdf>.
- Fishbain D.A., Fletcher J.R., Aldrich T.E., Davis J.H., *Relationship between Russian roulette deaths and risk-taking behavior: a controlled study*, „The American Journal of Psychiatry”, vol. 144, 1987, issue 5.
- Graff G.M., *The Madman and the Bomb. The nuclear launch process once haunted Nixon's aides. 43 years later, is it finally time to reform the system?*, 11.08.2017, <https://www.politico.com/magazine/story/2017/08/11/donald-trump-nuclear-weapons-richard-nixon-215478/>.

- Gromak V.I., *Ritual'nyye plyaski vandalov*, 19.05.2022, https://nvo.ng.ru/reality/2022-05-19/3_1189_poland.html.
- Haldeman H.R., DiMona J., *The ends of power*, New York 1978.
- Heer J., *Nixon Had His "Madman Theory". Trump Is Just a Madman*, 21.04.2017, <https://newrepublic.com/article/142205/nixon-madman-theory-trump-just-madman..>
- Henry Kissinger at Davos: Ukraine should give up territory to Russia to reach peace*, <https://www.pubaffairsbruxelles.eu/eu-in-the-media/henry-kissinger-at-davos-ukraine-should-give-up-territory-to-russia-to-reach-peace/>.
- Hill F., Gaddy C.G., *Mr. Putin. Operative in the Kremlin*, Washington 2015.
- Holz D., *Mastermind or madman? Putin shows why the world needs new nuclear agreements*, 17.03.2022, <https://thebulletin.org/2022/03/mastermind-or-madman-putin-shows-why-the-world-needs-new-nuclear-agreements/>.
- Jankowicz M., *Putin threatens West with 'consequences greater than any you have faced in history' if it intervenes in his invasion of Ukraine*, 24.02.2022, <https://www.businessinsider.com/putin-threatens-worst-ever-consequences-if-west-intervenes-in-ukraine-2022-2?IR=T>.
- Kahn H., *Thinking about the unthinkable*, New York 1962.
- Kalatur A., *Na Zaporiz'kiy AES pozhezha cherez obstrily rosiyan: z'yavyls' detali*, 04.03.2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/4/7327993/>.
- Karlovskiy D., *The Foreign Ministry of Russia Threatens Poland with Nuclear Strike*, 12.06.2022, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/06/12/7352076/>.
- Kimball D., Bugos S., *Russia's War on Ukraine and the Risk of Nuclear Escalation: Answers to Frequently Asked Questions*, vol. 14, issue 3, 28.02.2022, <https://www.armscontrol.org/issue-briefs/2022-02/FAQ-russia-ukraine>.
- Kimball J.P., *Trump's Madman Gambit. History shows his nuclear threats will fail*, 30.12.2016, <https://www.usnews.com/opinion/world-report/articles/2016-12-30/donald-trumps-nuclear-madman-gambit-will-fail>.
- Kimball J., Burr W., *Nixon, Thieu, and the Bomb: CIA Report Sheds Light on Richard Nixon's Madman Diplomacy*, 20.02.2018, <https://unredacted.com/2018/02/20/thieu-and-the-bomb-cia-report-sheds-light-on-richard-nixons-madman-diplomacy/>.
- Kissinger chce przekazania Rosji terytorium. „Może oddacie Alaskę i Bawarię?”*, 25.05.2022, <https://www.tvp.info/60376062/henry-kissinger-wywolal-burze-lawina-komentarzy-po-kontrowersyjnej-propozycji-amerykanina>.
- Kostecki W., *Zacznijemy wojnę w poniedziałek: kubański kryzys raketowy 1962*, Warszawa 2012.
- Krepon M., *Putin gives the mad man theory a try*, 27.02.2022, <https://www.armscontrolwonk.com/archive/1215106/putin-gives-the-mad-man-theory-a-try/>.
- Kuleba D., *Rada Yevropy i „bozhevil'nyy”*, 19.01.2018, https://zn.ua/ukr/international/rada-yevropi-i-bozhevilniy-266647_.html.

- MAHATE pereviv Tsentr nadzvychaynykh sytuatsiy u rezhym 24/7 cherez sytuatsiyu na Zaporiz'kiy AES, 04.03.2022, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mahate-centr-nadzvychaynyh-sytuatsii-zaes/31735618.html>.
- Marten K., *President Putin's Rationality and Escalation in Russia's Invasion of Ukraine*, 09.03.2022, <https://www.ponarseurasia.org/president-putins-rationality-and-escalation-in-russias-invasion-of-ukraine/>.
- McManus R.W., *Revisiting the Madman Theory: Evaluating the Impact of Different Forms of Perceived Madness in Coercive Bargaining*, „Security Studies”, vol. 28, 2019, issue 5.
- Morawiecki M., *Russia's monstrous ideology must be defeated. It is the equivalent of 20th-century communism and Nazism – and it poses a deadly threat to Europe*, 10.05.2022, <https://www.telegraph.co.uk/opinion/2022/05/10/russias-monstrous-ideology-must-be-defeated/>.
- Naftali T., *The Problem With Trump's Madman Theory It didn't work for Nixon. It's even less likely to work now*, 04.10.2017, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/10/madman-theory-trump-north-korea/542055/>.
- Nardelli A., Seputyte M., Follain J., Delfs A., *EU Moves Toward Ousting Russia From SWIFT as Germany Shifts*, 26.02.2022, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-26/eu-edges-toward-nuclear-option-of-blocking-russia-from-swift>.
- Nixon, Kissinger, and the Madman Strategy during Vietnam War*, <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb517-Nixon-Kissinger-and-the-Madman-Strategy-during-Vietnam-War/m>.
- Nycz M., *Duda: Rosja musi zapłacić odszkodowania za to, co zniszczyła na Ukrainie*, 13.05.2022, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-duda-rosja-musi-zaplacic-odszkodowania-za-to-co-zniszczyła-n,nId,6022290#crp_state=1.
- Polishchuk V., *Zakhid maye pravo daty Ukrayini yaderni boyeholovky dlya zakhystu nezalezhnosti – yevrodeputat*, 12.06.2022, <https://www.rbc.ua/ukr/news/zapad-imeet-pravo-dat-ukraine-dernye-boegolovki-1655021054.html>.
- Prezydent pro zayavy Kissindzhera ta NYT: Zhyttya mil'yoniv ukrayintsiv kochut' obminyaty na ilyuziyu myru*, 26.05.2022, <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3492306-prezydent-pro-zaavi-kissindzhera-ta-nyt-zitta-miljoniv-ukrainciv-hocut-obminati-na-iluziu-miru.html>.
- Pryshchepa Y.A., *Obstrily Zaporiz'koyi AES: pozhezhu vdalosya likviduvaty*, 04.03.2022, <https://suspilne.media/213592-obstrili-zaporizkoi-aes-pozezu-vdalosa-likviduvati/>.
- Putin B., *„Zachem nam takoy mir, esli nie budet Rossyi?”*, 07.03.2018, <https://www.svoboda.org/a/29084688.html>.
- Putin na paradi v Moskvu zayavyv, shcho vtorhnennya v Ukrayinu bulo „zapobizhnym udarom”*, 09.05.2022, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-9-travnia/31840869.html>.

- Putin nakazav pryvesty yaderni syly Rosiyi u pidvyshchenu boyovu hotovnist': reaktsiya Biloho domu*, 27.02.22, <https://tsn.ua/svit/putin-nakazav-prive-sti-yaderni-sili-rosiyi-u-pidvischenu-boyovu-gotovnist-reakciya-bilogo-domu-1990816.html>.
- Putin V., Gevorkyan N., Timako N., *First Person. An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President Vladimir Putin*, Public Affairs, 2000.
- Putin vidmovlyayet'sya slukhaty vlasnu rozvidku pislya provalu u viyni – Focus*, 22.03.2022, <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/22/novyna/svit/putin-vidmovlyayetsya-slukhaty-vlasnu-rozvidku-pislya-provalu-vijni-focus>.
- Rachman G., *Putin, Ukraine and the madman theory of diplomacy*, „Financial Times”, 07.02.2022, <https://www.ft.com/content/3d8b94e9-odb7-4aa5-ac6a-9fef2ce43ab6>.
- Rex Tillerson's agonies*, 05.10.2017, <https://www.economist.com/united-states/2017/10/05/rex-tillersons-agonies>.
- Rice A., *Daniel Ellsberg Is Still Thinking About the Papers He Didn't Get to Leak*, 28.11.2017, <https://nymag.com/intelligencer/2017/11/daniel-ellsberg-on-the-doomsday-machine.html>.
- Rosen J., Nichter L.A., *Madman in the White House. Why looking crazy can be an asset when you're staring down the Russians*, 25.03.2014, <https://foreignpolicy.com/2014/03/25/madman-in-the-white-house/>.
- Schelling T.C., *The Strategy of Conflict*, London 1960, <http://elcenia.com/ia-mapirate/schelling.pdf>.
- Schulzinger R.D., *Henry Kissinger. Doctor of diplomacy*, New York 1989.
- Sciutto J., *The Madman Theory: Trump Takes On the World Hardcover*, 11.08.2020, <https://www.amazon.com/Madman-Theory-Trump-Takes-World/dp/0063005689>.
- Seitz S., Talmadge C., *The Predictable Hazards of Unpredictability: Why Madman Behavior Doesn't Work*, „The Washington Quarterly”, 2020, vol. 43(3), DOI: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2020.1810424>.
- Sherry M.S., *In the Shadow of War*, Yale University Press, 1995.
- Sikorski R., *Zachód ma prawo dać Ukrainie głowice nuklearne. Rosjanie odgrazają się*, 12.06.2022, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art36498021-sikorski-zachod-ma-prawo-dac-ukrainie-glowice-nuklearne-rosjanie-odgrazaja-sie>.
- Slater J., *Trump Is Using the Madman Theory in North Korea Policy Trump Is Using the Madman Theory in North Korea Policy*, 3.06.2018, <https://nationalinterest.org/feature/trump-using-the-madman-theory-north-korea-policy-26097>.
- Sobenko N., *Rosiyia pohrozhuje „denatsyfikuvaty” Pol'shchu*, 14.05.2022, <https://suspilne.media/239409-rosia-pogrozue-denacifikuvati-polsu/>.
- Stepushova L., *„Hiena” Evropy Pol'sha vtyahivaet mir v tret'yu mirovuyu voynu*, 16.03.2022, <https://www.pravda.ru/world/1690791-polska/>.
- Stevenson J., *The Madness Behind Trump's 'Madman' Strategy*, New York Times, 26.10.2017, <https://www.nytimes.com/2017/10/26/opinion/the-mad->

- ness-behind-trumps-madman-strategy.html?action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=opinion-c-col-right-region.
- Suri J., *Donald Trump and the 'Madman' Playbook*, 08.10.2017, <https://www.wired.com/story/donald-trump-madman-strategy-north-korea-nuclear-weapons/>.
- Suri J., *The Nukes of October: Richard Nixon's Secret Plan to Bring Peace to Vietnam*, 25.02.2008, <http://www.wired.com/2008/02/ff-nuclearwar/> (discussing declassified documents that offered proof of the Madman Theory as well as the plans of October 1969).
- Swan J., *Scoop: Trump urges staff to portray him as „crazy guy”*, 01.10.2017, <https://www.axios.com/2017/12/15/scoop-trump-urges-staff-to-portray-him-as-crazy-guy-1513305888>.
- Taylor P., *Inside Vladimir Putin's head. Paranoid megalomaniac or rational actor? The Russian president's mental puzzle*, 27.02.2022, <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-ukraine-nato-nuclear-inside-putins-head/>.
- Tyshchenko K., *U MZS RF natyknuly, shcho mozhut' zavdaty yadernoho udaru po Pol'shchi*, 12.06.2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/12/7352076/>.
- U Rosiyi pryhrozly udarom po Pol'shchi za ideyu peredaty yaderni rakety Ukraini*, 12.06.2022, <https://www.rbc.ua/ukr/news/rossii-prigrozili-udarom-polshe-ideyu-peredat-1655045600.html>.
- United States and the Republic of Korea Sign Landmark Free Trade Agreement*, 30.06.2007, http://www.ustr.gov/Document_Library/Press_Releases/2007/June/United_States_the_Republic_of_Korea_Sign_Lmark_Free_Trade_Agreement.html.
- Volodyn V., *Bayden i Zelenskyy voydut v istoriyu kak prezydenty, ustroivshye holodomor*, 28.05.2022, <http://duma.gov.ru/news/54441/> <http://duma.gov.ru/news/54441/>.
- Volodyn zayavil, chto SSHA pytayutsya vernut' vlozhennyye v Ukrainu sredstva, ustraiivaya holodomor*, 11.05.2022, https://tass.ru/politika/14594311?utm_source=ru.
- Vstrecha s Prezidentom Belorussii Aleksandrom Lukashenko*, 11.03.2022, <http://kremlin.ru/events/president/news/67963>.
- Walt S., *Things Don't End Well for Madmen. The president prizes „unpredictability”, but history isn't on his side*, 16.08.2017, <https://foreignpolicy.com/2017/08/16/things-dont-end-well-for-madmen-trump-north-korea/>.
- Wasiuta O., *The crime of genocide in Ukraine (1932-1933)*, [w:] *The Concept of Genocide in International Criminal Law Developments after Lemkin*, M. Odello, P. Łubiński (eds.), London 2020.
- Welch D.A., *Painful Choices: A Theory of Foreign Policy Change*, Princeton University Press, 2005.
- WION Web Team, *Is Vladimir Putin using 'madman theory'? US intel agencies 'debating' over Russian leader's mental faculties*, 01.03.2022, <https://>

www.wionews.com/world/is-vladimir-putin-using-madman-theory-us-intel-agencies-debating-over-russian-leaders-mental-faculties-457920.

Wook-Sik C., *Why the tactical nukes Russia, N. Korea are fixated on are more dangerous than strategic nukes*, 27.04.2022, https://english.hani.co.kr/arti/english_edition/english_editorials/1040638.html.

Zyblikiewicz L., *USA*, Warszawa 2004.